

Metamorfoze u epu "Iesseis" Kajetana Vičića

Boch, Dorotea

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:400676>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Dorotea Boch

**METAMORFOZE U EPU „IESSEIS“
KAJETANA VIČIĆA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA HRVATSKI LATINITET

Dorotea Boch

**METAMORFOZE U EPU „IESSEIS“
KAJETANA VIČIĆA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Tamara Tvrtković

Zagreb, 2020.

Zahvale

Mojoj majci Veroniki za beskrajnu i nemjerljivu ljubav, podršku i požrtvovnost.

Baki Ljubici za bodrenje, iščekivanje i uvijek iskreno veselje za svaki uspjeh.

Mojem Sarpu za snagu.

Antunu za svaki poticaj.

Branimiru za svaki savjet.

Dinku i Maji za svaki poklonjeni trenutak.

Posebno zahvaljujem svojoj mentorici, prof. Tamari Tvrtković, koja je od početka mojega studiranja bila prisutna potporom, razgovorom i sugestijom.

Također zahvaljujem svim profesorima Odsjeka za hrvatski latinitet jer su svojim pozitivnim pristupom i znanjem učinili da razvijem ljubav prema latinskom jeziku.

Sažetak

Ep *Iesseis* (*Jišajida*) najduži je ep hrvatskoga latinizma, a u 17. stoljeću napisao ga je Kajetan Vičić, Riječanin o kojemu je poznato svega nekoliko podataka. Ovaj biblijski ep svojim ukupnim opsegom od 13531 stiha premašuje sve rimske epove. Pisan je u humanističkoj tradiciji, a posvećen Djevici Mariji, zbog čega je ujedno i hagiografski tekst o njezinom životu. Autor je građu za ep uzeo iz kanonskih evanđelja te Staroga i Novoga zavjeta, a vjerojatno i iz apokrifnih evanđelja i srednjovjekovnih legendi. Uz religiozne motive prisutni su i antički, a to je posebno vidljivo u metamorfozama koje je Vičić napisao. Ep *Iesseis* sadrži sedam metamorfoza koje su većim ili manjim dijelom preuzete iz epa *Metamorphoses* (*Metamorfoze*) rimskoga pjesnika Publija Ovidija Nazona. Tih sedam metamorfoza su sljedeće: *Golijak i Perilija*, *Kalista*, *Baukida i Filemon*, *Tifoej*, *Izidin izvor*, *Cvijet Kristove muke* i *Nioba*. Kod šest je metamorfoza prisutan mitološki topos preuzet iz antike, a uz to su oblikovane i kao biblijske priče, dok je metamorfoza o *Golijaku i Periliji* jedina nepreuzeta i izvorna Vičićeva metamorfoza. Vičić je od Ovidija, osim metričkih, u metamorfozama preuzeo sadržajne, leksičke i stilske karakteristike. Također je od Ovidija preuzeo i figure misli i riječi, a promjenom sadržaja originalnih stihova dodao je nove pjesničke figure.

Ključne riječi: *Iesseis*, Jišajida, Kajetan Vičić, metamorfoze, religiozni ep

Abstract

Written by Kajetan Vičić in 17th century, *Iesseis* (*Jesseid*) is the longest Latin epic poem in Croatian literature. About Vičić, who was a citizen of Rijeka, we do not have much known information. This biblical epic poem with its number of 13531 verses surpasses all Roman epic poems. It is written in humanistic tradition and devoted to Virgin Mary which is why it is at the same time a hagiographical text about her life. The author took the material for the epic poem from the canonical gospels and the Old and New testament, and probably from apocryphal gospels and medieval legends. Alongside religious motives there are ancient motives which are visible in Vičić's metamorphoses. Epic poem *Iesseis* has seven metamorphoses which are more or less taken from the epic poem *Metamorphoses* by the Roman poet Publius Ovidius Naso (Ovid). Those seven metamorphoses are: *Golijak and Perilija*, *Callisto*, *Baucis and Philemon*, *Typhoeus*, *Well of Isis*, *The flower of Christ's passion* and *Niobe*. Six metamorphoses have mythological topoi from Antique period and they are written like biblical stories, but *Golijak and Perilija* is authentic and original Vičić's metamorphosis. In addition to metrical, Vičić took content, lexical and stylistic characteristics from Ovid. He also took figures of thought and speech from Ovid, and with the content change of original verses he managed to add new poetic figures.

Keywords: *Iesseis*, Jesseid, Kajetan Vičić, metamorphoses, religious epic poem

Sadržaj

1. Uvod	2
2. Pjesništvo neolatiniteta 17. stoljeća	3
2. 1. Marijanski kult u latinskim stihovima	3
2. 2. Život i djela Kajetana Vičića	4
2. 3. Metamorfoze i uloga mita	6
3. Analiza metamorfoza u epu <i>Iesseis</i>	7
3. 1. <i>Golijak i Perilija</i>	7
3. 2. <i>Kalista</i>	9
3. 3. <i>Baukida i Filemon</i>	13
3. 4. <i>Tifoej</i>	19
3. 5. <i>Izidin izvor</i>	24
3. 6. <i>Cvijet Kristove muke</i>	27
3. 7. <i>Nioba</i>	36
4. Zaključak	40
Popis literature	43

1. Uvod

Sedamnaesto je stoljeće donijelo opadanje važnosti latinskoga kao književnoga jezika, a tu su ulogu preuzeli nacionalni jezici. Nakon bogatoga humanističkoga stvaralaštva na latinskom jeziku te prije ponovnoga latinističkoga procvata u osamnaestomu stoljeću, ovaj je period predstavljao zatišje u književnosti gurajući latinski jezik u razne prirodne i filozofske znanosti. Neovisno o tome, sedamnaesto je stoljeće na našim prostorima obilježeno književnim latinističkim velikanima koji su svojim djelima posvjedočili o nezamjenjivosti koju je latinski jezik imao. Nadovezujući se na prethodno stoljeće, neolatinitet (*novi latinitet*) sedamnaestoga stoljeća vraćao se antičkim korijenima te su antička djela i klasični pisci bili uzori hrvatskim latinistima, a pogotovo u pjesništvu. Jedan od takvih uzora bio je Publije Ovidije Nazon (*Publius Ovidius Naso*), rimski književnik rođen u 1. stoljeću pr. Kr. i zasigurno jedan od najvećih pjesnika antike. U svojem veoma plodnom i velikom pjesničkom opusu obradio je mnoge suvremene i mitološke teme. Pisao je elegije koje su pratile tijekom njegova života, među kojima su najpoznatije zbirke *Tristia* i *Epistulae ex Ponto*, napisane u vremenu kada ga je car August iz Rima prognao na Crno more. Važno djelo njegova opusa je svakako ep *Metamorphoses* napisan u heksametru koji obrađuje mitološke priče i motiv preobrazbe.

Ovidije je posebno obilježio stvaralaštvo jednoga hrvatskoga latinističkoga pjesnika čije ime, sasvim neopravdano, danas nije toliko poznato za razliku od npr. Ignjata Đurđevića ili Vice Petrovića, i ostalih njegovih suvremenika. Tim više jer je ujedno i autor najdužeg epa hrvatskog latinizma – epa *Iesseis*. Njegovo je ime Kajetan Vičić, a njegov je život gotovo misterij zbog premalenoga broja biografskih podataka. Ipak, o tome da mu je uzorom bio Ovidije, svjedoči religiozni ep *Iesseis* koji je ostavio iza sebe i u kojemu je obradio sedam metamorfoza koje je u većem ili manjem obliku preuzeo iz Ovidijeva epa *Metamorphoses* te u njih unio kršćanske motive i teme.

Cilj ovoga rada jest obraditi sedam metamorfoza koje je Kajetan Vičić uklopio unutar svojega epa *Iesseis*. Najprije će biti riječi o ulozi metamorfoze kao književnoga žanra, a zatim će se Vičićeve metamorfoze analizirati na leksičkoj, stilskoj i sadržajnoj razini i usporediti s istim metamorfozama Ovidijeva epa *Metamorphoses*. Unutar toga će se odrediti i uloga analiziranih metamorfoza u epu kršćanske tematike.

2. Pjesništvo neolatiniteta 17. stoljeća

Kako bi se shvatilo ozračje u kojemu su stvarali hrvatski latinisti 17. stoljeća, potrebno je osvrnuti se na vjerske, političke i društvene prilike i procese toga razdoblja. Katolička obnova, pobjeda nad Turcima kod Siska 1593. godine, mir na ušću Žitve 1606. godine, okončanje Bečkoga rata 1699. godine te isusovački *Ratio studiorum* koji je značio izmjenu obrazovnoga sustava, neki su od elemenata koji su utjecali na žanrove, stilove i funkciju književnih tekstova (Novaković, 2003: 552). Pisci ovoga stoljeća pisali su prozu i poeziju. Unutar proze pisane su biografije, historiografija, govorništvo, bila je napisana i prva hrvatska gramatika, a teme su bile teološke, filozofske, prirodnoznanstvene i povijesne. Unutar poezije pisane su ode, elegije i heksameterske pjesme (od kojih su duže pjesme u heksametru – epovi), a posebno epigrami zbog kojih ovo *latinsko 17. stoljeće* nosi naziv *stoljeće epigrama* (Novaković, 2003: 560).

Na pjesništvo neolatiniteta 17. stoljeća uvelike je utjecao rasplet vjerskih kontroverzija utoliko što su pjesnici bili nadahnuti brojnim *carmina sacra* (Novaković, 2003: 552). Na hrvatskome prostoru to je dovelo do obnavljanja religioznoga pjesništva. Tekstovi poezije postali su sadržajem i brojem stihova siromašniji no u razdoblju humanizma. Uz religioznu tematiku, pjesnici su pisali i o domoljubnim temama, a veliki dio pjesništva 17. stoljeća zauzima i ljubavna tematika. Iako je manje vidljiv utjecaj humanističke ljubavne elegije, ipak se ljubavna tematika javlja kod autora poput Pavla Rittera Vitezovića, Ignjata Đurđevića i Vice Petrovića.

2. 1. Marijanski kult u latinskim stihovima

Tijekom 17. i 18. stoljeća kulminirao je kult Blažene Djevice Marije kako u životu vjernika, tako i u umjetnosti: u kiparstvu, slikarstvu i arhitekturi, i u književnosti, a posebno u poeziji. Pod utjecajem posttridentske obnove, pjesnici se odmiču od ovozemaljskih tema i okreću se nabožnoj poeziji koja odiše metafizičkom fascinacijom (Novaković, 2003: 560). Lik Blažene Djevice Marije postao je glavnim likom mnogih djela, a pjesnici su opjevali razne dijelove njezina života.

Prvi koji je na našim prostorima najavio ulazak marijanskoga kulta u latinske stihove 17. stoljeća bio je Frano Gundulić, autor nabožne zbirke pjesama *Carmina* (Novaković, 2003: 560). Uz Gundulića, Kajetan Vičić je u oba svoja djela – *Sacer Helicon* i *Iesseis* – Mariju stavio u središte. Fran Krsto Frankopan je u elegiji *Divoto pianto* pisao o Mariji, no u njegovim

stihovima je vidljivo da je pisanje o Bogorodici ponekad bila prilika i za patriotsku promidžbu (Novaković, 2003: 560).

Tijekom 18. stoljeća, među pjesnicima marijanskoga kulta treba spomenuti dvojicu autora. Prvi je Dubrovčanin Brno Zamanja. Ovaj autor je u djelu *Navis aëria et Elegiarum monobiblos* (1768) Bogorodici posvetio deset elegija u kojima nerijetko koristi mitološke motive. Drugi autor je Zamanjin prijatelj i sunarodnjak, Rajmund Kunić, poznat po svojem velikom književnom opusu u kojemu se ističu epigrami. Iako je Kunić najviše pisao satirične epigrame, Mariji je posvetio stihove nabožnih epigrama, *epigrammata sacra*, u kojima opisuje Marijinu bol u trenucima nakon Kristove muke i smrti na križu.

2. 2. Život i djela Kajetana Vičića

Malo je toga poznato o životu Kajetana Vičića. Štoviše, tek se nekoliko podataka može pronaći o ovome pjesniku 17. stoljeća. Rođen je u Rijeci, bio je pripadnik teatinskoga reda,¹ a budući da se točne godine njegova rođenja i smrti ne znaju, 1700. godina smatra se krajnjom godinom njegova života. Ti se podaci nalaze u dvama Vičićevim djelima, jedinima nama danas poznatima, koja je napisao. Prvo djelo naslova *Sacer Helicon* zbirka je raznovrsnih pjesničkih oblika religiozne tematike, a drugo djelo *Iesseis*, odnosno *Jišajida*, religiozni je ep u 12 pjevanja (Stepanić, 2002: 531). Vičić je unutar zbirke *Sacer Helicon* objavio ep *Thieneis* posvećen sv. Kajetanu, utemeljitelju reda kojemu je autor pripadao. Biblijski ep *Iesseis* objavljen je postumno, a autor ga je posvetio Blaženoj Djevici Mariji, čiji je život epom i ispričovijedao (Novaković, 2003: 561). Vičić u prvim stihovima epa *Iesseis* piše da je boravio u Veneciji i Padovi, a da se tijekom pisanja toga epa nalazio u Firenci:

Ille ego, qui Veneto solitâ stagnare Timavo²
Euganeâ cecini Phrygii positoris in urbe
Vota fidemque Viri, nec non Venusina coëgi
Barbita Dircaeum carmen resonare patronis
Gratum Caelicolis, Tuscum nunc missus ad Arnum, 5

¹ *Teatinski red* je katolički red koji su u 16. stoljeću osnovali sv. Kajetan Tijenski i Giovanni Pietro Carafa. Svrha reda bila je obnova klera, borba protiv protestantizma i skrb za bolesnike i ranjenike. Sjedište mu je u Rimu, a reorganiziran je 1909. godine. („Teatinci“, *Hrvatska enciklopedija* /dalje: *HE/*, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 7. 5. 2020. <<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60608>>).

² Već u prvom stihu epa *Iesseis* vidljiva je sličnost s početnim stihom Ovidijeve autobiografske elegije (*Tristia* IV, 10, 1):

Ille ego qui fuerim, tenerorum lusor amorum (...)

Laxat ubi patrias sanguis Mediceus habenas (...)

(*Iesseis*, I, 1, 1–6)³

U ovome epu Vičić navodi i da je mladost proveo u Rijeci:

(...) *Respiciat adversa Flumen Cercyria ripa,*

Austriacis devotum Aquilis, ubi cernere primum

Fata mihi voluere diem pronamque Camenis

Pieridum Phoebique artes rapuere iuventam. (...)

(*Iesseis*, II, 33, 871–874)

Osim u navedenim djelima, podaci o životu Kajetana Vičića nalaze se i u Vezzosijskom leksikonu pisaca koji su bili pripadnici teatinskoga reda (Stepanić, 2002: 532), a osim podataka o Vičićevom stupanju u red i djelovanju unutar njega, navodi se i da je *Sacer Helicon* tiskan u Padovi 1686. godine. Naslovnica ovoga padovanskog izdanja *Sacer Helicon* određuje kao zbirku epske, lirske i epigramatske poezije, a na nekolicini stranica se uz pjesničke nalaze i prozni paratekstovi (Stepanić, 2005: 109). Zbirka ima dva predgovora: *Erudito lectori*, koji se odnosi na cjelokupnu zbirku, i *Praefatio ad lectorem* koji se odnosi na najopsežnije pojedinačno djelo zbirke – ep *Thieneis*, čiji tekst od šest pjevanja u približno 5000 stihova i slijedi nakon predgovora. Druga cjelina zbirke sastoji se od niza epigrama koji kronološki prate dijelove života sv. Kajetana, dok su ostali epigrami nadahnuti biblijskim temama, raznim svecima te zaštitničkom ulogom Djevice Marije u borbi protiv bolesti i hereze (Stepanić, 2005: 109). Posljednja dva dijela zbirke *Sacer Helicon* obuhvaćaju knjigu lirskih oblika i ona sadržava ode, epigrame i jednu elegiju te knjigu koju sačinjavaju dvije pjesme združene pod naslovom *Montes Mariani* (Stepanić, 2005: 110).

Ep *Iesseis* tiskan je 1700. godine, a Vičićev subrat Ernst Waichard Barbo djelo je posvetio prvomu Vičićevom meceni, grofu Ernestu Josephu Waldsteinu, nećaku praškoga nadbiskupa Waldsteina. Iz Barbova predgovora u epu *Iesseis* saznaje se da je Vičić spomenutom nadbiskupu držao posmrtno slovo (Stepanić, 2002: 533). Vičić je ep počeo pisati nakon izlaska zbirke *Sacer Helicon*, a ukupnim opsegom od 13531 stiha *Iesseis* premašuje sve rimske epove te se također smatra najduljim epom hrvatskoga latinizma (Stepanić, 2002: 534). Autor je epom postigao žanrovski dvolik tekst: religiozni spjev pisan u humanističkoj tradiciji, i hagiografski tekst o životu Djevice Marije, čime je ostvario dva zahtjeva horacijevske poetike;

³ Stihovi su preuzeti s: Vičić, Kajetan, *Croatiae Auctores Latini* (dalje: CroALa), mrežno izdanje, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2020. Pristupljeno: 15. 5. 2020. <<http://www.ffzg.unizg.hr/klafil/croala/cgi-bin/navigate.pl?croala.341>>.

da čitatelju bude *dulce* ono što je samo po sebi *utile* – život Djevice kao junakinje djela i snažnog argumenta katoličke obnove (Stepanić, 2002: 538). Vičić je građu za ep najvjerojatnije uzeo iz apokrifnih spisa, no sa sigurnošću se ne može utvrditi iz kojih je izvora to činio pa je pretpostavka da je koristio latinske prijevode apokrifnih evanđelja ili je koristio srednjovjekovne legende i njihove kasnije obrade. Uz navedeno treba spomenuti i kanonska evanđelja te Stari i Novi zavjet koji su služili kao glavni izvori o životu Djevice Marije (Stepanić, 2002: 541–542). Osim religijskog motiva, kao glavnog motiva epa, prisutni su i antički motivi koji se često izlažu kroz također antičku formu – metamorfoze. Vičić koristi mitološke priče, a osim metamorfoza koje su protkane biblijskim elementima, autor je dio metamorfoza preuzeo od Ovidija.

2. 3. Metamorfoze i uloga mita

Metamorfoza (lat. *metamorphosis*) naziv je koji označava pretvorbu, preobrazbu čovjeka u neki oblik, najčešće u biljku ili životinju. Ovaj se motiv počeo koristiti u grčkoj književnosti, no popularnost je stekao zahvaljujući djelu *Metamorphoses* rimskoga pjesnika Ovidija. Ovidije je kroz petnaest pjevanja ovog mitološkog epa ispričao skoro 250 priča o preobrazbi bogova i ljudi u razne oblike. Uz Ovidijeve *Metamorphoses* drugo je u rimskoj književnosti po metamorfozama poznato djelo *Asinus aureus*, književnika Apuleja, koje je ujedno jedini cjelovito sačuvan roman rimske književnosti.

Metamorfoza je neodvojiva od mita. U početku nije bila zasebni književni žanr, već poseban način oblikovanja mita, a kasnije se razvila i u poseban književni oblik blizak mitu. Prije no što su književno oblikovane, metamorfoze su predstavljale priče (često u obliku usmene predaje) koje su nastojale objasniti nastanak svijeta, a ulaskom u književnost označile su izdvojene mitološke epizode koje su mogle biti dijelom različitih žanrova. Samo značenje mita, prema grčkom *mythos*, jest govor, jezik, kazivanje ili priča, a kao književna vrsta označava jezičnu tvorevinu koja temeljem mitskog iskustva oblikuje određenu priču povezanu s porijeklom i nastankom svijeta (Solar, 2001: 212). Mitovi su i u grčkoj i u rimskoj književnosti ljudima nastojali približiti počelo i objasniti smisao života, zbog čega je i nastala potreba za metamorfozama kao odvojenim dijelovima mitova.

Kod naših latinističkih pisaca metamorfoze nalazimo kod dvojice autora: Kajetana Vičića i Ignjata Đurđevića (1675–1737). Kajetan Vičić u religioznom epu *Iesseis* uključuje temu metamorfoze sedam puta, od kojih je većinu preuzeo od Ovidija. Vičić je bio preteča pisanja metamorfoza, no za razliku od Đurđevića, nije koristio samostalne metamorfoze. Ignjat

Durđević je u zbirci *Poetici lusus varii* kroz četiri metamorfoze opisao nastanak novih biljaka i stvari na europskom tržištu, i to: duhana, kave, čokolade i baruta (Stepanić, 2005: 178), čime je odstupio od tradicije korištenja antičkih motiva i uklopio u njih suvremene teme.

3. Analiza metamorfoza u epu *Iesseis*

Kajetan Vičić u epu *Iesseis*, kako je gore navedeno, koristi temu metamorfoza sedam puta. Metamorfoze su kroz pjevanja poredane sljedećim redoslijedom: *Golijak i Perilija* (VII, 10, 360–371), *Kalista* (VIII, 22, 607–615), *Baukida i Filemon* (VIII, 40, 1068–1082), *Tifoej* (X, 31, 826–834), *Izidin izvor* (X, 35, 912–949), *Cvijet Kristove muke* (XI, 27, 798–831; 28, 871–895) te *Nioba* (XI, 32, 1031–1041). Kod većine metamorfoza (njih šest) prisutan je mitološki topos preuzet iz antike, a Vičić je inspiraciju za njih crpio iz Ovidijeva djela *Metamorphoses*. Ujedno ih je oblikovao kao biblijske priče, izuzev metamorfoze o *Kalisti* te one o *Golijaku i Periliji* koja se sadržajem razlikuje od ostalih metamorfoza. Vičić u epu *Iesseis* koristi metamorfoze kako bi uzdignuo kršćansku vjeru, a unutar njih i antičke mitove kao *comparatum* (od lat. *comparo*, *l.*: porediti, izjednačiti; *comparatum*: ono što je uspoređeno, s čime se uspoređuje) kršćanskim mitovima (Stepanić, 2005: 183). Struktura *poredbe*,⁴ kao figure riječi sastoji se od onoga što se uspoređuje, onoga s čime se uspoređuje te svojstva koje ih spaja (Bagić, 2012: 256). Metamorfoze će biti obrađene onim redom kojim dolaze u epu *Iesseis*, pri čemu će se analizirati njihova leksička, stilska i sadržajna razina. Unutar toga obradit će se figure misli, kao i figure riječi (tropi) koje se teško mogu međusobno odijeliti, budući da se obje vrste temelje na značenju riječi.

3. 1. *Golijak i Perilija*

<i>Sed memoranda illo mutata Perilia rivo.</i>	360
<i>Huic sponsus Goliacus erat, quem saga potenti,</i>	
<i>Quod thalami primos Natae contemneret ignes,</i>	
<i>Carminē mutavit saxo; quod nomine collis</i>	
<i>Monstrat adhuc proprio: dedit et sua nomina colli.</i>	
<i>Nympha gemens puerum, dum verba minantia iactat</i>	365

⁴ Poredba je povezivanje bića, predmeta, stvari i pojava na temelju skrivenoga ili pripisanog zajedničkog svojstva. Uvriježeno je sredstvo afektivnog naglašavanja i stilskog pojačavanja izraza. (Preuzeto iz: „Poredba“, Krešimir BAGIĆ, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012, 256).

*Et sagam compellat anum, irritavit eandem.
 Haec illam arte pari puerum qua perdidit ante,
 In fontem, lingua primum manante resolvit.
 Illa tamen veluti sagae convicia fundens
 Garrit adhuc et adhuc labens sua murmurat unda, 370
 Atque eadem gaudet velut ante Perilia dici.
 (Iess. VII, 10, 360–371)*

Metamorfoza o *Golijaku i Periliji* (VII, 10, 360–371) jedina je nepreuzeta, izvorna metamorfoza koju je Vičić uvrstio u svoj ep. Nalazi se u sedmom pjevanju, a uklopljena je u priču o vjenčanju i svadbi Marije i Josipa u Nazaretu te prekida scenu u kojoj anđeo, koji je Mariji dao lovorov vijenac kao simbol vječnoga djevičanstva, leti u Iliriju i lovor sadi na Trsatu (Stepanić, 2002: 545). Radnja metamorfoze odvija se na području autorova rodnoga kraja, današnjega grada Rijeke. Vičić kroz dvanaest stihova opisuje sudbinu zaljubljenih: mladića Golijaka i djevojke Perilije. Po uzoru na Ovidijeve *Metamorphoses*, gdje se antropomorfní likovi često nalaze u nemilosti kakvoga boga ili lika koji ima nadnaravnu moć, Vičić u priču uključuje kvarnersku vješticu koja je željela svoju kćer udati za Golijaka (Stepanić, 2002: 568). Motiv *pretvorbe*, a samim time i autorovo pojašnjenje nastanka brda Goljak, događa se kada mladić odbija ponudu ženidbe te ga razjarena vještica pretvara u brdo, a djevojku Periliju pretvara u potočić. Danas se brdo Goljak nalazi iznad centra grada Rijeke, njegov se naziv vremenom iskrivio u *Voljak*, a na njemu je izgrađeno naselje Kozala. Do brda se proteže uspon, ulica Kalvarija na kojoj je u Vičićevo vrijeme Bratovština Svetoga Križa izgradila postaje Križnoga puta. Ime *Goljak* bi se moglo povezati s pridjevom *gol*, pa je često ime za golo brdo bez raslinja, a to je isto što i *Kalvarija* (lat. *calvus*: ćelav), što je latinska verzija za *Golgotha* (lubanja).⁵ Ipak, mjesto se i ranije zvalo Goljak, dok je Kalvarija nastala kasnije te postoji mogućnost da je ova sličnost slučajna. Ime *Perilia* najvjerojatnije je izvedeno iz slavenske riječi *perilo* – mjesto gdje se pere rublje. No, prema Vičiću potočić je zadržao ime djevojke (Stepanić, 2005: 181) i njegovo se žuborenje još uvijek čuje, što je vidljivo u posljednjim dvama stihovima:

*(...) Garrit adhuc et adhuc labens sua murmurat unda,
 Atque eadem gaudet velut ante Perilia dici.
 (Iess. VII, 10, 370–371)*

⁵ Pretpostavka je da je riječ o mogućoj etimologiji toponima te zahvaljujem prof. Šimi Demi koji mi je na istu ukazao.

3. 2. *Kalista*

Metamorfoza o *Kalisti* (VIII, 22, 607–615) nalazi se u osmom pjevanju epa čija radnja obuhvaća sljedeće epizode: pohod trudne Djevice Marije rođakinji Elizabeti kojoj se rađa sin Ivan, Josipov san u kojemu mu se objavljuje anđeo i otkriva mu tajnu bezgrešnog začeća te opis svjetskoga mira, božice *Pax*, koja je vladala na zemlji prije Kristova dolaska.

Ova je metamorfoza parafraza Ovidijeve metamorfoze (*Met.* II, 401–530), a Vičić se mjestimično doslovno držao izvora (Stepanić, 2002: 569). Prema Ovidiju, priča je to o ratnici *Kalisti* koju je Jupiter oskrvnuo te je rodila sina *Arkada*. Zbog ljubomore ju je *Junona*, Jupiterova žena, pretvorila u medvjedicu, a petnaestogodišnji *Arkad*, koji nije poznao majku, želio je medvjedicu raniti strijelom te ih je Jupiter, kako bi ih spasio, oboje vinuo u nebo i pretvorio u zvijezde. Na *Junoninu* zamolbu, *Ocean* je *Kalisti* zabranio da uranja u njega. Iako metamorfoza o *Kalisti*, koja se referira na Ovidijevu priču u epu *Metamorphoses*, završava sa 615. stihom, Vičić zvijezde *Medvjeda* opisuje do 624. stiha.

Vičićeva metamorfoza o *Kalisti* nalazi se u sljedećim stihovima:

(...) *Nonacris ursinos odio Iunonis acerbae*
Conversa in rictus, eademque ubi circulus axi
Ultimus extremo sphaeraque brevissimus instat,
Fulget Hyperboreis dono Iovis addita stellis. 610
At soror et coniux Iovis, inter sidera pellex
Quod niteat, maiore odio commota precatur
Oceanum et Tethyn, septem prohibere triones
Gurgite caeruleo, pelagoque repellere lenta
*Sidera, ne puro tingatur in aequore pellex.*⁶ 615
(*Iess.* VIII, 22, 607–615)

Nakon metamorfoze, Vičić nastavlja s opisom zvijezda *Medvjeda*:

Paruit Oceanus semperque a fluctibus Ursam
Reicit. Haec vetita quod non mergatur in unda
Adversus nobis spectabilis esse recusat
Axis: perpetuo siquidem stat foedere fixum,
Alter ut emergat casu quo mergitur alter, 620

⁶ Na mrežnoj stranici *CroALa* zapisane su dvije verzije latinskoga teksta. Jedna je verzija identična tiskanoj verziji teksta u kojoj postoje pogreške, a druga je verzija ispravljena i točna. U radu donosim ispravljenu verziju.

*Seque levet tantum, quantum se deprimit alter.
Iam vero Arctoo numquam se cardine ponto
Inclinante tenus, non se levat aemulus axis,
Sed sua caeruleo sub gurgite sidera celat. (...)*
(*Iess.* VIII, 22, 616–624)

Vičić je metamorfozu o Kalisti preuzeo iz ovih Ovidijevih stihova:

*Intumuit Iuno, postquam inter sidera paelex
Fulsit, et ad canam descendit in aequora Tethyn
Oceanumque senem, quorum reverentia movit* 510
Saepe deos, causamque viae scitantibus infit:
(...)

*Mentior, obscurum nisi nox cum fecerit orbem,
Nuper honoratas summo, mea vulnera, caelo* 515
*Videritis stellas illic, ubi circulus axem
Ultimus extremum spatioque brevissimus ambit.*
(...)

*At vos si laesae tangit contemptus alumnae,
Gurgite caeruleo septem prohibete triones
Sideraque in caelo stupri mercede recepta
Pellite, ne puro tinguatur in aequore paelex!* 530
(*Met.* II, 508–511; 514–517; 526–530)⁷

Pojedini dijelovi stihova u potpunosti su preuzeti od Ovidija, iako ih Vičić nije pratio istim redosljedom, a neke je riječi preoblikovao. Stihovi dvojice autora mogu se usporediti:

<p>(...) <i>Conversa in rictus, eademque ubi circulus axi</i> <i>Ultimus extremo sphaeraque brevissimus instat (...)</i> (<i>Iess.</i> VIII, 22, 608–609)</p>	<p>(...) <i>Videritis stellas illic, ubi circulus axem</i> <i>Ultimus extremum spatioque brevissimus ambit.</i> (<i>Met.</i> II, 516–517)</p>
---	---

* * *

<p><i>At soror et coniux Iovis, inter sidera pellex (...)</i> (<i>Iess.</i> VIII, 22, 611)</p>	<p><i>Intumuit Iuno, postquam inter sidera paelex (...)</i> (<i>Met.</i> II, 50)</p>
---	---

* * *

⁷ Stihovi su preuzeti s: Ovidius Naso, P., *Metamorphoses*, The Latin Library, mrežno izdanje, 2020. Pristupljeno 25. 5. 2020. <<https://www.thelatinlibrary.com/ovid.html>>.

(...) *Oceanum et Tethyn, septem prohibere triones*
Gurgite caeruleo, pelagoque repellere lenta
Sidera, ne puro tingatur in aequore pellex.
(Iess. VIII, 22, 613–615)

(...) *Gurgite caeruleo septem prohibete triones*
Sideraque in caelo stupri mercede recepta
Pellite, ne puro tinguatur in aequore paellex!
(Met. II, 528–530)

Pri usporedbi, prvo je potrebno uočiti da su stihovi obojice autora pisani daktilskim heksametrom, metrom u kojemu su pisani epovi općenito. Vičić je osim stilskih i leksičkih karakteristika preuzeo i metričke, odnosno – metar je preuzeo zajedno sa žanrom. Prisutne su i klauzule – zadnje dvije stope stiha koje imaju isti raspored i broj slogova kao kod Ovidija.⁸

Ovidije u drugom pjevanju epa donosi razgovor Junone, Tetide i Oceana, a u ovim stihovima i početak Junonina govora, dok se u Vičićevoj verziji pjesnik obraća čitatelju i postiže prepričavanje mita izdvajanjem pojedinih rečenica koje je Junona izgovorila. Time je kod Ovidija riječ o upravnom govoru, a kod Vičića o nepravnom govoru. U stihovima 608–609 Vičić gotovo u potpunosti preuzima Ovidijeve stihove i to: „(...) *ubi circulus axi ultimus extremo (...) brevissimus (...)*“. Riječ *spatium* (*spatium, -ii, n.*: prostor, mjesto, širina, daljina, razmak) koja se nalazi kod Ovidija, Vičić zamjenjuje riječju *sphaera* (*sphaera, -ae, f.*: kugla, nebo, globus, put naokolo planeta), no baš kao i Ovidije, koristi enklitiku *-que* da bi je povezao s prethodnom riječju. Riječima *axis* (*axis, -is, m.*: os na kolima, osovina svijeta, nebo) i *extremus* (*exter, -tera, -terum*: izvanji, spoljašnji, tuđ; superlativ *extremus, 3*: krajnji, posljednji) mijenja padež u dativ jednine: *axi* i *extremo* (kod Ovidija: *axem* i *extremum* u akuzativima jednine). Kod obojice autora u ovim je stihovima subjekt *circulus* (*circulus, -i, m.*: krug, kružnica, kolanje zvijezda, prsten, kolutac, krug), no predikati se razlikuju. Oba su predikata u 3. l. sg. ind. prez. akt.; Ovidije koristi glagol *ambio* (*ambio, 4.*: obilaziti, obići, ići oko čega), dok Vičić odabire glagol *insto* (*insto, 1., stiti, -*: stajati na čemu/nad čime, nastupiti, namjestiti se). Ovim promjenama izmijenilo se donekle i značenje stihova. Tako Ovidijeva verzija glasi: „...*ubi circulus axem ultimus extremum spatiumque brevissimus ambit*“ (...gdje najkraći, posljednji krug/najkraće, posljednje kolanje zvijezda obilazi krajnju osovinu svijeta/nebo), a Vičićeva: „...*ubi circulus axi Ultimus extremo sphaeraque brevissimus instat*“ (...gdje se najkraći, posljednji krug/najkraće, posljednje kolanje zvijezda nadvija krajnjoj osovini svijeta/nebu). Time je Vičić dao svoje viđenje kretanja zvijezda koje su, unatoč međusobnom gibanju,

⁸ Klauzule se kod neolatinističkih pisaca nisu smatrale plagiranjem, već dokazom obrazovanja i načitanosti, a imale su legitimitet unutar književne tradicije jer se težilo za oponašanjem antičkih autora i u njima se tražilo nadahnuće. (Petra ŠOŠTARIĆ, *De vita et gestis Christi Jakova Bunića, Latina et Graeca, Vol. 2 No. 22*, Zagreb, 2012, < <https://hrcak.srce.hr/226427>>).

nepomične iznad posljednje granice neba, za razliku od Ovidijeva viđenja u kojemu one okružuju tu posljednju granicu. Iako je Vičić pojedinim riječima promijenio padež, a time i službu riječi (*axem* i *extremum* u akuzativima jednine kao direktne objekte mijenja u *axi* i *extremo*, dative jednine kao indirektne objekte) ili ih je pak potpuno zamijenio novom riječju, ipak je zadržao stilske figure kao i Ovidije. To je vidljivo u subjektu i predikatu navedenih stihova gdje se kod obojice autora javlja figura misli, *personifikacija*⁹ jer se *krugu/kolanju zviježđa*, kao pojavi, u obje verzije pridružuju glagoli karakteristični ljudskim radnjama (*obilaziti, nadviti se komu/čemu*). Također je kod obojice u ovim stihovima prisutna i figura misli, *antiteza*¹⁰ jer je *krug/kolanje zviježđa* izvan granica krajnjeg nebeskog prostora. Nadalje, u stihovima 611–613, Vičić se vraća osam Ovidijevih stihova unatrag (*Met.* II, 508–510), na trenutak prije no što Junona započinje svoj govor. Ovidije Junonu jasno naziva njezinim imenom *Iuno* (*Iuno, -onis, f.*: Junona, kći Saturnova i Rejina, sestra i supruga Jupiterova, kraljica neba), a Vičić odabire imenice *soror* i *coniux* (*Iovis*) (*soror, -oris, f.*: sestra; *soror Iovis*: Junona; *coniux/coniunx, -ugis, f.*: žena) pri čemu je ističe prvo kao Jupiterovu sestru, a zatim ženu. U istome stihu Vičić preuzima sintagmu od Ovidija: *inter sidera pellex*, pri čemu je imenica *pellex* (*pellex/paellex, -icis, f.*: inoča, inočica, žena uz zakonitu) sinonim za Jupiterovu ljubavnicu, odnosno Kalistu. Za razliku od Ovidija koji na ovome mjestu stavlja predikat *fulsit* (*fulgeo, 2., ulsi, –*: blistati, sijevati, sjati, svijetliti se), Vičić koristi sinonim navedenog glagola, i to glagol *niteo* (*niteo, 2., ui, –*: svijetliti se, sjati se). Dalje govori o razdraženoj Junoni ispunjenoj mržnjom koja se obraća Oceanu i Tetidi te se na kraju tog 613. stiha (613–615) nadovezuje na Ovidijeve stihove (*Met.* II, 528–530) koji su ujedno i kraj ovoga Junonina monologa. Vičić mijenja poredak riječi u stihovima te Ovidijev 528. stih: „*gurgite caeruleo septem prohibete triones*“ raspoređuje u dva stiha (613–614) ovim redoslijedom: „*septem prohibere triones gurgite caeruleo*“. Posljednji je stih metamorfoze, 615., od Ovidija preuzet gotovo u potpunosti (*Met.* II, 530), izuzev prve riječi stiha. Obojica autora, dakle, u tome stihu koriste sintagmu *septem triones* (sedam volova/vršača) koja je zapravo figura riječi, *metonimija*,¹¹ i predstavlja Kalistu (kasnije ponovno *pellex*), odnosno – zvjezdano jato Velikoga

⁹ Personifikacija je pridavanje ljudskih osobina, misli, osjećaja i ponašanja kakvu predmetu, stvari, pojavi, apstrakciji, biljci ili životinji; oljudivanje. (Preuzeto iz: „Personifikacija“, Bagić, n. dj., 245).

¹⁰ Antiteza je posebna vrsta poredbe koja se zasniva na opreci, odnosno suprotnosti. Na oprekama se temelji čitav jezični sustav jer upravo uzajamnim odnosima suprotstavljanja pojedine riječi dobivaju određena značenja; antiteza je u tom smislu jedan od temeljnih oblika izražajnosti jezika. (Preuzeto iz: „Antiteza“, Milivoj SOLAR, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2001, 84–85).

¹¹ Metonimija, poput metafore, označuje upotrebu riječi u prenesenom značenju, ali za razliku od metafore, gdje se značenje jedne riječi prenosi na drugu po nekim sličnostima, kod metonimije značenje se prenosi prema određenim stvarnim odnosima. (Preuzeto iz: „Metonimija“, Solar, n. dj., 77).

Medvjeda.¹² Tim stihom završava metamorfoza i Vičić dalje do 624. stiha, kao što je prethodno navedeno, opisuje položaj zvijezda na nebu i zvijezde Medvjeda, no takvog opisa kod Ovidija nema.

Ovoj metamorfozi o Kalisti prethodila je priča o božici *Pax* koja je svojeg oca Marsa u okovima prenijela preko Pacifika. Metamorfoza je umetnuta kao digresija kako bi se pokazalo mjesto radnje: Mars je protjeran na drugu stranu svijeta gdje boravi Kalista (zvijezde Medvjeda), na otok kraj Brazila zbog čega ga Europljani ne vide (Stepanić, 2002: 569). Uz to, Vičić u pjevanju daje i pregled rimskih osvajanja Europe, Afrike i Azije (Stepanić, 2002: 547). Cijelo pjevanje opisuje pripremanje svijeta za Kristov dolazak, a mitološke scene božice *Pax* koja putuje po svijetu povezuju se s uspostavljanjem svjetskoga mira od strane cara Augusta zbog čijeg su edikta o provedbi popisa stanovništva Marija i Josip morali otići u grad Betlehem.

3. 3. *Baukida i Filemon*

Metamorfoza o *Baukidi i Filemonu* (VIII, 40, 1068–1082) spaja antičku mitologiju i kršćansku legendu, i jedna je od tri metamorfoze epa *Isseis* koje ne prikazuju postanak stvari, već služe kao *comparatum* za pojedine situacije iz Isusova, odnosno Marijina života (Stepanić, 2005: 182). Glavni likovi priče su Baukida i Filemon, stari bračni par iz Kibire, grada u Frigiji. Oni su, kako piše Ovidije (*Met.* VIII, 616–720), bili čestiti ljudi i jedini su u gradu pružili smještaj Jupiteru prerušenom u ljudski oblik. Zbog toga su ih bogovi zavoljeli, a kada su odlučili kazniti stanovnike Kibire zbog bezbožnosti i potopom uništiti njihove kuće, jedino su poštedjeli kuću ovoga bračnoga para te su je iz stare kolibice pretvorili u hram urešen zlatom i mramorom. Budući da su uživali toliku naklonost bogova, ovi su im dopustili da od njih traže bilo što. Bračni par je zaželio da za života budu čuvari toga hrama te da zajedno dočekaju smrt i nikada ne vide grob jedno drugoga. Bogovi su odobrili njihovu želju te su Baukida i Filemon stojeći ispred stuba hrama, na samom koncu svojega života, pretvoreni u drveće. Baukida se pretvorila u lipovo, a Filemon u hrastovo drvo te su tako isprepleteni odavali ljudski oblik.

U ovu metamorfozu Vičić uklapa legendu o Marijinoj kućici. Iako se u Ovidijevoj priči motiv metamorfoze pojavljuje u dva navrata (preobrazba kuće u hram i preobrazba Baukide i Filemona u drveće), Vičić svoju metamorfozu temelji na prvoj Ovidijevoj metamorfozi. Skromna kuća Baukide i Filemona pretvorena je u hram, baš kao što je i Marijina kućica nakon prelaska iz Nazareta na Trsat pa u Loreto pretvorena iz malene kuće u crkvu. Prema legendi,

¹² „Sedam vršaća“ jest zvjezdano jato Velikoga Medvjeda. (Preuzeto iz: Publije Ovidije NAZON, *Metamorfoze*, prev. Tomo Maretić, Matica hrvatska, Zagreb, 1907, 48).

krajem 13. stoljeća – točnije 1291. godine, anđeli su prenijeli Marijinu kućicu (odnosno kuću Svete obitelji) iz Nazareta u Trsat, najstariji dio autorova rodnoga grada Rijeke. U jednoj verziji legende na brdu Trsat preko noći su se pojavila tri zida kućice, i oni su kamenom i veličinom odgovarali temeljima koji su u Nazaretu od kućice ostali. Tri godine poslije, anđeli su je iz Trsata prenijeli u Loreto gdje je postala crkvom, a ondje je nastalo veliko marijansko svetište. Sama kućica se danas nalazi u *Chiesa della Santa Casa* (Bazilika svetišta). Legenda, osim što opisuje mističan prelazak Marijine kućice prvo iz Nazareta u Trsat, a zatim i iz Trsata u Loreto, također i objašnjava zašto se Trsat naziva *hrvatskim Nazaretom* i zašto se (danas) smatra najstarijim marijanskim svetištem zapadne Hrvatske.

Metamorfoza o Baukidi i Filemonu iznesena je u ovim stihovima:

Hic si ficta iuvat veris componere: pauper
Baucis erat quoque grata deis gratusque Philemon
Pauperie, thalami nexu, probitate, pudore 1070
Ac aetate pares paupertatemque ferendo
Effecere levem. Postquam admisisse supremos
Postibus angustis, stipula cannaque palustri
Protectis, humiles mortalis imagine vultus
Concessit sors laeta Deos. Ubi mersa paludem 1075
In luteam de monte vident, quae sicca stetero
Tecta prius, spectant proprii pia limina tecti
Et superesse stupent aliarum labe domorum.
Illa vetus dominis et iam casa parva duobus,
Vertitur in templum. Pelignus talia vates 1080
Dum commenta dabat, veram Iudaea parabat
Commenti formam: minor ipso est fabula vero.
 (Iess. VIII, 40, 1068–1082)

Vičić je metamorfozu preuzeo iz ovih Ovidijevih stihova:

Iuppiter huc specie mortali cumque parente
venit Atlantiades positus caducifer alis.
mille domos adiere locum requiemque petentes,
mille domos clausere serae; tamen una recepit,
parva quidem, stipulis et canna tecta palustri, 630
sed pia Baucis anus parilique aetate Philemon
illa sunt annis iuncti iuvenalibus, illa

*consenuere casa paupertatemque fatendo
 effecere levem nec iniqua mente ferendo;
 nec refert, dominos illic famulosne requiras: 635
 tota domus duo sunt, idem parentque iubentque.
 ergo ubi caelicolae parvos tetigere penates
 summissoque humiles intrarunt vertice postes,
 membra senex posito iussit relevare sedili
 (...)
 quem dis hospitibus domini mactare parabant; 685
 ille celer penna tardos aetate fatigat
 eluditque diu tandemque est visus ad ipsos
 confugisse deos: (...)
 (...)
 tantum aberant summo, quantum semel ire sagitta 695
 missa potest: flexere oculos et mersa palude
 cetera prospiciunt, tantum sua tecta manere,
 dumque ea mirantur, dum deflent fata suorum,
 illa vetus dominis etiam casa parva duobus
 vertitur in templum: furcas subiere columnae, 700
 stramina flavescunt aurataque tecta videntur
 caelataeque fores adopertaque marmore tellus.
 (Met. VIII, 626–639; 685–688; 695–702)*

Vičić je stihove preuzeo u nešto manjoj mjeri no što je to slučaj s metamorfozom o Kalisti. U potpunosti preuzima tek jedan i pol stih:

*Illa vetus dominis et iam casa parva duobus,
 Vertitur in templum. (...)
 (Iess. VIII, 40, 1079–1080; Met. VIII, 699–700)*

Djelomično je preuzeo sljedeće stihove:

<p> <i>Hic si ficta iuvat veris componere: pauper Baucis erat quoque grata deis gratusque Philemon Pauperie, thalami nexu, probitate, pudore Ac aetate pares paupertatemque ferendo Effecere levem. (...) (Iess. VIII, 40, 1068–1072)</i> </p>	<p> <i>(...) sed pia Baucis anus parilique aetate Philemon illa sunt annis iuncti iuvenalibus, illa consenuere casa paupertatemque fatendo effecere levem nec iniqua mente ferendo; (...) (Met. VIII, 631–634)</i> </p>
---	---

* * *

(...) *Postquam admisisse supremos*
Postibus angustis, stipula cannaque palustri
Protectis, (...)
(*Iess.* VIII, 40, 1072–1074)

(...) *mille domos clausere serae; tamen una recepit,*
parva quidem, stipulis et canna tecta palustri, (...)
(*Met.* VIII, 629–630)

* * *

(...) *Ubi mersa paludem*
In luteam de monte vident, quae sicca stetero
Tecta prius, (...)
(*Iess.* VIII, 40, 1075–1077)

(...) *flexere oculos et mersa palude*
cetera prospiciunt, tantum sua tecta manere, (...)
(*Met.* VIII, 696–697)

Nadalje, od Ovidija je preuzeo tek pojedine riječi koje je uklopio u metamorfozu:

(...) *humiles mortalis imagine vultus*
Concessit sors laeta Deos. (...)
(*Iess.* VIII, 40, 1074–1075)

Iuppiter huc specie mortali cumque parente
venit (...)
(...) *ergo ubi caelicolae parvos tetigere penates*
summissoque humiles intrarunt vertice postes, (...)
(*Met.* VIII, 626–627; 637–638)

* * *

(...) *Dum commenta dabat, veram Iudaea parabat*
Commenti formam: minor ipso est fabula vero.
(*Iess.* VIII, 40, 1081–1082)

(...) *quem dis hospitibus domini mactare parabant;*
ille celer penna tardos aetate fatigat
eluditque diu tandemque est visus ad ipsos
confugisse deos: (...)
(*Met.* VIII, 685–688)

Vičić u prvim stihovima metamorfoze naglašava siromaštvo Baukide i Filemona. Dok Ovidije siromaštvo spominje tek jednom (*Met.* VIII, 631), Vičić ga spominje tri puta koristeći različite riječi koje imaju isti korijen: pridjev *pauper* (*Iess.* VIII, 40, 1068; *pauper, -eris*: siromašan) te dvije imenice: *pauperies* (*Iess.* VIII, 40, 1070; *pauperies, -ei, f.*: siromaštvo, uboštvo, oskudica) i *paupertas* (*Iess.* VIII, 40, 1071; *paupertas, -atis, f.*: siromaštvo, uboštvo, oskudica). Tim terminima autor ne samo da želi istaknuti srž i elemente priče zbog kojih je došlo do *preobrazbe*, što je prisutno i kod Ovidija, već time daje i uvertiru u stihove koji nakon metamorfoze slijede – siromaštvo u kojemu je živjela Sveta obitelj. Ovidije za Baukidu koristi pridjev *pia* (*pius, 3*: zdušan, pobožan) kojim je opisuje kao „pobožnu“, odnosno vjernu bogovima. Vičić za nju koristi gore navedeni pridjev *pauper*, a za nju i Filemona pridjeve *grata*

i *gratus* (*gratus*, 3: ugodan, mio, drag, ljubak) kojima ih opisuje kao *drage/mile* bogovima. Dvojica autora bračni odnos Baukide i Filemona opisuju na različit način. Ovidije govori da su Baukida i Filemon *u njoj/ondje (u kući) u mladenačkim godinama bili združeni*, pri čemu za čin ženidbe koristi pridjev *iunctus* (*iunctus*, 3: svezan, združen, sjedinjen). Vičićeva verzija ne spominje kuću u kojoj se par vjenčao, ali autor ipak ističe *vezu ženidbe* za koju koristi drukčije riječi: imenice *thalamus* (*thalamus*, -i, n.: bračna postelja, brak, ženidba) i *nexus* (*nexus*, -us, n.: splet, vezanje, veza). Vičić ovaj dio proširuje te povezanost Baukide i Filemona ne ostavlja samo u dimenziji braka, već nabraja iz čega je njihov brak bio satkan godinama. To čini ablativima jednine: *pauper*, *probitas* (*probitas*, -atis, f.: siromaštvo, uboštvo, oskudica) i *pudor* (*pudor*, -oris, m.: stid, sram, poštenje, čednost), a zatim izmjenjuje Ovidijevu sintagmu *parili aetate* i piše da su bili „*Ac aetate pares*“ (također i životom/starošću jednaki) (*aetas*, -atis, f.: dio života, mladost, starost; *par*, *paris*: jednak, ravan). Nastavlja da su svime time „*paupertatemque ferendo effecere levem*“ (i siromaštvo podnoseći učinili lakim). Ovu personifikaciju koristi kao Ovidije, no ne preuzima stih u potpunosti. Ovidije prvo koristi glagol *fateor* (*fateor*, 2., *fassus sum*: priznavati, očitovati, pokazati, odavati), a zatim *fero* (*fero*, *ferre*, *tuli*, *latum*: nositi, donositi, imati) i to u gerundima. Vičić ne koristi glagol *fateor*, već samo *fero* (također u gerundu) i smješta ga na mjesto glagola *fateor*. Ukoliko se pogleda stih u cijelosti, Vičićeva verzija glasi *i također su životom jednaki i siromaštvo noseći učinili lakim*, a u Ovidijevoj verziji Baukida i Filemon su „*illa consenuere casa paupertatemque fatendo effecere levem nec iniqua mente ferendo*“ (u onoj kući ostarili i priznavajući i podnoseći ne neravnodušnim duhom, učinili su siromaštvo lakim). U tim stihovima autor koristi figuru misli, *litotu*,¹³ naglašavajući *nec iniqua mente* (ne neravnodušnim, odnosno ravnodušnim duhom).

Dalje Vičić nastavlja tako što koristi Ovidijeve stihove koji su prethodili ovima, a opisuju vanjski izgled kuće. Riječi *stipula* (*stipula*, -ae, f.: slamka) mijenja padež i broj. Veznik *et* (*et*: i, a i, i tako) koji se kod Ovidija nalazi ispred imenice *canna* (*canna*, -ae, f.: trska), Vičić zamjenjuje enklitikom *-que*, pridjev *tectus* (*tectus*, 3: pokriven, prikriiven) mijenja sintagmom *protectus* (*protego*, 3., *texi*, *tectum*: sprijeda pokriti, zakloniti, zaštititi; *tectus*, 3: pokriven, zaklonjen, zaštićen), a pridjev *paluster* (*paluster*, -stris, -e: barovit, močvaran) ne mijenja. Kod Ovidija se pridjev *tectus* vezuje uz pridjev *parva* (*parvus*, 3: malen, neznatan) koji se odnosi na imenicu *domus* (*domus*, -us, f.: kuća, dom), a kod Vičića se pridjev *protectus* odnosi na imenicu

¹³ Litota je svjesno slabljenje ili umanjivanje izraza s ciljem da se naglasi i pojača kakva ideja, misao, predodžba, emocija i sl. (Preuzeto iz: „Litota“, Bagić, n. dj., 183).

postis (*postis*, -is, m.: *dovrata*; pl.: *vrata*) pri čemu koristi figuru riječi, *sinegdohu*,¹⁴ a unutar nje i *pars pro toto* (lat. *dio umjesto cjeline*) jer detaljima proširuje stih originala. Ovidije piše da je kuća „*parva quidem, stipulis et canna tecta palustri*“ (*malena, pokrivena slamkama i močvarnom trskom*), a Vičić „*postibus angustis, stipula cannaque palustri protectis*“ (*tijesnim vratima pokrivenima slamkom i močvarnom trskom*).

Vičić, nadalje, ne prepričava Ovidijevu priču koja detaljno opisuje odnos Baukide i Filemona prema prurušenom Jupiteru kojega su primili u svoj dom, već sažima sudbinu onih koji su postupili drukčije i nisu iskazali pomoć bogovima te su ih ovi zbog toga kaznili – razrušenost kuća nastala uslijed poplave. Time u cijelosti uzima Ovidijevu rečenicu „*Illa vetus dominis et iam casa parva duobus, vertitur in templum*.“ i ističe da je *stara koliba koja je bila malena i njima, dvoma gospodarima* (Baukidi i Filemonu), *pretvorena u hram*. Dok je kod Ovidija ova rečenica završetak nabranjanja kroz pet stihova, ali nakon nje ne prekida stih već misao nastavlja u stihovima koji slijede, kod Vičića je ona samostalna i izdvojena te ujedno i najkraća rečenica metamorfoze. Ovim je načinom istaknuta sadržajna razina rečenice jer se upravo u njoj opisuje motiv pretvorbe. Kako bi naglasio motiv pretvorbe, a priču povezo s kršćanskom legendom, autor sintagmu *vertitur in templum* koristi i u stihovima koji slijede nakon metamorfoze, a odnose se na Djevicu Mariju:

Virginis haec eadem nam sedes parva, volucre
Vertitur in templum, non carnis imagine falsa
Aeterni postquam facta est domus hospita Verbi.
(*Iess.* VIII, 8, 1083–1085)

Iako u tim stihovima značenje glagola *verto* (*verto*, 3., *ti sum*: okretati, vrtjeti, pretvoriti, promijeniti) ostaje isto kao u metamorfozi, imenici *templum* (*templum*, -i, n.: hram, svetište, crkvice) mijenja značenje i ona iz *hrama* postaje *crkvice*, odnosno Marijina kućica koja je naposljetku pretvorena u crkvu. Promjenom značenja autor prepričava kršćansku legendu, a ostaje vjeran antičkom predlošku. Tim postupkom ne samo da se može iščitati autorova učenost i sposobnost povezivanja dviju oprečnih stvari, već se nazire i humanistička tradicija pisanja kada autor ostaje vjeran karakteristikama epa zadanim u antici.

¹⁴ *Sinegdoha* je zamjenjivanje jedne riječi drugom na temelju značenjskog dodirivanja ili uokviravanja. Značenjski se prijenos događa u istoj konceptualnoj domeni, tj. pojmovi se uklapaju jedan u drugi. (Preuzeto iz: „*Sinegdoha*“, Bagić, n. dj., 291).

3. 4. Tifoej

Metamorfoza o *Tifoeju* (X, 31, 826–834) druga je metamorfoza koja je *comparatum* za situacije Isusova života. U grčkoj mitologiji Tifoej (također i: Tifon) bio je div zmijolikoga tijela sa stotinu glava. Predstavljao je sve vrste elementarnih nepogoda i živio je u podzemnom svijetu, Hadu, kamo je bio potjeran od Zeusa. Bio je otac Kerbera, troglavog psa, koji je kao čuvar podzemlja sprječavao da itko pobjegne iz podzemnoga svijeta. Tifoeja su Grci povezivali s egipatskim Setom, bogom podzemlja, olujâ i pustinjâ. U rimskoj mitologiji Tifoej je živio ispod vulkana Etne, smještenog na istočnoj obali Sicilije. Bio je grdosija, div sa stotinu zmajskih glava koje su rigale vatru. Rodila ga je Zemlja (božica Geja) s bogom podzemlja, Tartarom, kako bi se osvetila Jupiteru koji je uništio njezinu djecu, Gigante. Svi su Giganti bili divovi, a svaki je od njih imao zmajski rep umjesto nogu. Kako bi svladali Jupitera, slagali su nekoliko gora jednu na drugu, no on ih je oborio strijelom i pokopao ispod tih gora. Tifoej je, da bi osvetio Gigante, krenuo na bogove koji su od njega pobjegli u Egipat i pretvorili se u razne životinje. Sudbina Tifoeja završila je kao ona ostalih Giganta – Jupiter ga je svladao strijelom i pokopao ispod Etne.

Iako Ovidije u epu *Metamorphoses* Tifoeja spominje nekoliko puta, Vičić inspiraciju za svoju metamorfozu pronalazi u petom pjevanju toga epa (*Met.* V, 294 i d.). U Ovidijevim stihovima jedna od *Pijerida*¹⁵ priča o bogovima koji su se od razjarenog Tifoeja sakrili u Egipat. Vičić je ovu priču povezo s bijegom Marije, Josipa i Isusa Krista od kralja Heroda iz Betlehema u Egipat, o čemu piše evanđelist Matej u *Novome zavjetu* (*Mt* 2, 13–20).

Vičić metamorfozu donosi u sljedećim stihovima:

Dixerat una olim Musis certare proterva
Pieris immani pavidos pugnare giganti
Aegypto latuisse Deos, quorum ipse Typhoeus
Corpora mentitis fertur celasse figuris:
Duxque gregis, dixit, sit Iuppiter, unde recurvis 830
Fictus erat quondam Lybicus cum cornibus Ammon.
Delius in corvo proles Semeleia capro,

¹⁵ Pijeride su bile kćeri makedonskog kralja Pijera prema kojemu su dobile ime. Bilo ih je devet i izazvale su Muze, Zeusove kćeri, na natjecanje u pjevanju. Nazivaju se i ematijske sestre po makedonskoj pokrajini iz koje su krenule preko Tesalije i Aheje u Beotiju do Helikona, sjedišta Muzâ.

*Fele Diana fuit, Maia satus ibide tectus,
Pisce Venus, niveâ Divûm regina iuencâ.*

(*Iess. X, 31, 826–834*)

Autor je metamorfozu o Tifoeju preuzeo iz sljedećih Ovidijevih stihova:

*Musa loquebatur: pennae sonuere per auras,
voxque salutantum ramis veniebat ab altis.* 295

*suspicit et linguae quaerit tam certa loquentes
unde sonent hominemque putat Iove nata locutum;
ales erat. numeroque novem sua fata querentes
institerant ramis imitantes omnia picae.*

*miranti sic orsa deae dea 'nuper et istae
auxerunt volucrum victae certamine turbam.* 300

*Pieros has genuit Pellaeis dives in arvis,
Paeonis Euipe mater fuit; illa potentem
Lucinam noviens, noviens paritura, vocavit. (...)*

*(...) emissumque ima de sede Typhoea terrae
caelitibus fecisse metum cunctosque dedisse
terga fugae, donec fessos Aegyptia tellus
ceperit et septem discretus in ostia Nilus.*

*huc quoque terrigenam venisse Typhoea narrat
et se mentitis superos celasse figuris;* 325

*"duxque gregis" dixit "fit Iuppiter: unde recurvis
nunc quoque formatus Libys est cum cornibus Ammon;*

*Delius in corvo, proles Semeleia capro,
fele soror Phoebi, nivea Saturnia vacca,* 330
pisce Venus latuit, Cyllenius ibidis alis."

(*Met. V, 294–304; 321–331*)

Vičić kao inspiraciju koristi Ovidijevo peto pjevanje (od 294. stiha nadalje), no metamorfozu temelji na stihovima 321–331 epa *Metamorphoses*. Unutar tih stihova gotovo u potpunosti preuzima sljedeće:

***Duxque gregis, dixit, sit Iuppiter, unde recurvis
Fictus erat quondam Lybicus cum cornibus Ammon.***

Delius in corvo proles Semeleia capro (...)

(*Iess. X, 31, 830-832*)

***(...) "duxque gregis" dixit "fit Iuppiter: unde recurvis
nunc quoque formatus Libys est cum cornibus Ammon;***

Delius in corvo, proles Semeleia capro (...)

(*Met. V, 327-329*)

Sljedeće stihove preuzima djelomično uz promjenu riječi:

Fele Diana fuit, Maia satus ibide tectus,

Pisce Venus, niveâ Divûm regina iuencâ.

(*Iess. X, 31, 833–834*)

(...) *fele soror Phoebi, nivea Saturnia vacca,*

pisce Venus latuit, Cyllenius ibidis alis.

(*Met. V, 330–331*)

Također u stihu u kojemu pretvorba počinje preuzima tek pojedine riječi:

(...) *quorum ipse Typhoeus*

Corpora mentitis fertur celasse figuris (...)

(*Iess. X, 31, 828–829*)

huc quoque terrigenam venisse Typhoea narrat

et se mentitis superos celasse figuris (...)

(*Met. V, 325–326*)

U početnim stihovima kod dvojice autora postoji razlika pri interpretaciji mita. Tako je kod Ovidija priču pričala Muza: „*Musa loquebatur*“ (*Musa, -ae, f.*: božica lijepih umjetnosti, osobito pjesništva i glazbe; *loquor, 3., cutus sum*: govoriti, kazati), koja za uvertiru koristi priču o pticama, odnosno o *devet svrakâ*: „*numeroque novem...picae*“ (*Met. V, 208–209*). Ovdje se Ovidije služi riječju *ales* kao sinonimom za ptice (*ales, itis*: krilat, ptica). Pričajući o tome kako se devet djevojaka natjecalo s Muzama u pjevanju te su, budući da su u natjecanju izgubile, pretvorene u svrake, Muza spominje da su bile kćeri oca Pijera i majke Euipe: „*Pieros has genuit...Paeonis Euippe mater fuit*“ (*Met. V, 302–303*). Nakon kraćeg opisa natjecanja, počinje priča unutar priče – Muza prepričava što je ispričala jedna od Pijerida koja time postaje narator priče. U tome dijelu Ovidije piše o Tifoeju i prestrašenim bogovima, čime i Vičić započinje svoju metamorfozu. U Vičićevoj verziji nema prve Muze koja je narator priče, kao ni spominjanja pticâ, Pijerida, Pijera ili Euipe. Također u njegovoj verziji nitko ne prepričava metamorfozu, već je metamorfoza oblikovana prema priči koju je *nekoć ispričala jedna od Pijerida, nepromišljena /toliko da/ se natječe s Muzama*: „*Dixerat una olim Musis certare proterva Pieris...*“ (*Iess. X, 31, 826–827*). Slijedi razlika pri opisu bogova koji su prestrašeni počeli bježati od Tifoeja. Ovidije ih naziva *nebesnicima* (*caeles, -ites, m.*: nebesnici, bogovi), a zatim i *bogovima* (*superus, 3*: gornji; *dii superi/superi*: bogovi, nebeski bogovi), a za strah koristi riječ *metus*. Vičić krati takav opis te bogove naziva *pavidii Dii* (*strašljivi bogovi*). Ovidije piše da ih je „*fessos Aegyptia tellus ceperit et septem discretus in ostia Nilus*“ (*iznemogle primila egipatska zemlja i Nil sa sedam ušća*) (*Met. V, 323–324*), a Vičić to sužava te koristi ablativ mjesta: „*Aegypto latuisse*“ (*sakrili su se u Egiptu*) te Nil spominje tek u stihovima koji nakon metamorfoze slijede. Ipak, trenutak u kojemu metamorfoza počinje prenosi doslovno: „*(...) mentitis...celasse figuris*“ (*skrivali su se u lažnim likovima/oblicima*).

Nadalje, metamorfozu preuzima gotovo u cijelosti, koristeći tek poneke izmjene. Kod obojice autora subjekt je *Iuppiter*, no kod Ovidija predikat je u 3. l. sg. prez. ind. akt. od glagola *fio* (*fio, fieri, factus sum*: bivati, postajati), a Vičić mijenja glagol i način te glagol *sum* (*sum, esse, fui*: biti) stavlja u jusivni konjunktiv¹⁶ zbog neupravnoga govora, čime je predikat u 3. l. sg. konj. prez. i Ovidijev *fit* prelazi u *sit*. Kod Ovidija Muza je rekla: „*duxque gregis fit Iuppiter*“ (*Jupiter biva i vođa stada*), a kod Vičića: „*Duxque gregis, dixit, sit Iuppiter*“ (*Ona je rekla da Jupiter postaje i vođa stada*). Pri opisu Amona (*Ammon, -onis, m.*: Amon), egipatskoga i libijskoga božanstva ovnlolike glave kojega su u Grčkoj i Rimu štovali kao Zeusa Amona, odnosno Jupitera Amona, također postoje razlike, iako neznatne. Ovidije mu daje pridjev *Lybis* (*Libys, -yos, m.*: libijski), a Vičić koristi inačicu *Lybicus* (*Libycus, 3*: libijski). Kod obojice je Amon „*cum recurvis cornibus*“ (*s rogovima savijenima unatrag*), no predikat kod Ovidija jest *formatus est* (*formo, 1*: stvoriti, prikazati) u 3. l. sg. ind. perf. pas., a kod Vičića *fictus erat* (*finco, 3. finxi, fictum*: tvoriti, stvarati, praviti, pretvoriti) u 3. l. sg. ind. plpf. pas., čime se ne mijenja samo glagolsko vrijeme, već i značenje predikata. K tome, Ovidije koristi vremenski prilog *nunc* (*nunc*: sada), a Vičić *quondam* (*quondam*: nekada, negda). Ovidije nastavlja opis Jupitera u 327. stihu: „...*unde recurvis nunc quoque formatus Libys est cum cornibus Ammon*“ (...*te se i /kao/ libijski Amon s rogovima savijenima unatrag prikazao također i sada*), a Vičić u 830. stihu: „...*unde recurvis fictus erat quondam Lybicus cum cornibus Ammon*“ (...*te nekoć bijaše stvoren i /kao/ libijski Amon s rogovima savijenima unatrag*), pri čemu obojica autora naglašavaju da se Jupiter nakon pretvorbe počeo zamišljati kao libijski Amon koji se prikazuje s ovnujskim rogovima. Zatim Vičić u stihovima 832–834 parafrazira imena bogova koja je naveo Ovidije (*Met. V, 329–331*). Sintagmu *soror Phoebi* (*sestra Febova*) kod Ovidija, koja je ujedno i figura riječi, *antonomazija*,¹⁷ Vičić mijenja u *Diana* (*Diana, -ae, f.*: kći Jupiterova i Latonina, sestra Apolonova (odnosno Febova), božica lova, mjeseca i noćnoga čaranja). Ovidijeva *Cyllenius* (*Cyllene, -es/-ae, f.*: Cilena, brdo u Arkadiji; *Cyllenius, 3*: cilenski, tičući se brda Cilena ili Merkurija na Cileni rođenoga), odnosno Merkura, sina Jupitera i Maje, i glasnika bogova, naziva *Maia satus* (*Majin porod*). Kod atributa *Saturnia* kojime Ovidije naziva Junonu, Vičić koristi *antonomaziju* tako što Junonu naziva *Divum regina* (*nebeska kraljica*). Još je jedna *antonomazija* prisutna kod obojice autora, a to je *proles Semeleia* (*Semelin potomak*) (*Semela, -ae, f./Semele, -es, f.*: kći Kadmova, od Jupitera majka Bakhova; *Semeleius, 3*: Semelin; *proles, -is, f.*: naraštaj, porod, dijete, potomak) koja se odnosi na

¹⁶ Jusivnim konjunktivom izriče se zapovijed u 2. i/ili 3. l. jd. i mn.

¹⁷ Antonomazija je upotreba vlastite umjesto opće ili opće umjesto vlastite imenice. (Preuzeto iz: „Antonomazija“, Bagić, n. dj., 55).

Semelina sina Bakha (*Bacchus*, -i, m.: Bakho, bog proljeća i vina). Ovidije za predikat u 3. 1. jd. ind. perf. akt. koristi glagol *lateo* (*lateo*, 2., ui, – : sakriven biti, sakrivati se, zaštićen biti), a Vičić u 3. 1. jd. ind. perf. akt. glagol *sum*. Još je nekoliko razlika u ovim stihovima, a vezane su uz Merkura i Junonu. Ukupno se spominje šest bogova i Vičić ih spominje sve, ali drugačijim redoslijedom. Kod Ovidija je Junona na četvrtom, a Merkur na šestom mjestu, dok ih Vičić zamjenjuje te Merkura stavlja na četvrto, a Junonu na zadnje, šesto mjesto. Ovdje Ovidijevu sintagmu *ibidis ales* (*ibis*, -is, f.: ibis, vodena ptica u Egiptu posvećena Izidi) za Merkura mijenja u *ibide tectus* (*tectus*, 3: skriven, prikriven). Ovidijevoj sintagmi *nivea vacca* (*niveus*, 3: snježan, bijel kao snijeg; *vacca*, -ae, f.: krava) za Junonu mijenja imenicu: *nivea iuvenca* (*iuvenca*, -ae, f.: junica). Tako Ovidije piše: „*Deljanin se prikrio gavranom, Semelin potomak jarcem, sestra Febova mačkom, Saturnija snježno bijelom kravom, Venera ribom, Cilenjanin pticom ibis*“, a Vičić: „*Deljanin je bio gavranom, Semelin potomak jarcem, Dijana mačkom, skriveni Majin porod ibisom, Venera ribom, nebeska kraljica snježno bijelom junicom*.“

Prvenstveno, Vičić bijeg rimskih bogova pred Tifoejem koristi kako bi ga usporedio, kako je gore navedeno, s bijegom Marije, Josipa i djeteta Isusa pred kraljem Herodom. Razlika se može vidjeti već pri prvoj usporedbi bogova gdje ih Ovidije naziva *caeles* i *superi*, a Vičić *Dii*. Kod Vičića su oni *pavidi*, što je bliže opisu malenoga djeteta koje još nije iskusilo strah (*metus*) koji uz bogove vezuje Ovidije. Moguće je i da Junonu, koristeći njezin atribut *Divum regina* povezuje s Djevicom Marijom koju se od 4. stoljeća naziva *kraljicom*,¹⁸ a u himnima, antifonama i molitvama njoj u čast nastalima u 11. stoljeću pa nadalje i *Regina Caeli* (*Kraljica neba*).¹⁹ To bi moglo objasniti zašto je u nabranjanju bogova zamijenio Merkura i Junonu, pri čemu ju je naveo na samom kraju metamorfoze. Tim više jer u stihovima koji nakon metamorfoze slijede, Vičić se koristi figurom misli, *apostrofofom*,²⁰ kako bi se obratio rijeci Nil i naglasio razliku između rimskih bogova koji su bili lažni bogovi i Isusa, kao istinitoga Boga. To je vidljivo u posljednjim dvama stihovima ove pjesme:

¹⁸ Prema sv. Efreemu Sirskom Marijina kraljevska čast proizlazi iz njezina majčinstva. („Marija Kraljica“, *The Holy See* /dalje: *THS*/, mrežno izdanje, Vatikan, 2020. Pristupljeno 1. 8. 2020. <http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/hr/audiences/2012/documents/hf_ben-xvi_aud_20120822.html>).

¹⁹ „O Blaženoj Djevici Mariji“, *Bogoslovi Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja* /dalje: *BFOPO*/, mrežno izdanje, Bogoslovi Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja, 2020. Pristupljeno 1. 8. 2020. <<https://franjevci-st.com/o-blazenoj-djevici-mariji/5337>>.

²⁰ Apostrofa je izravno obraćanje odsutnoj ili iščezloj osobi, životinji, biljci, nadnaravnoj sili, ideji, konceptu, prirodnoj pojavi itd. (Preuzeto iz: „Apostrofa“, Bagić, n. dj., 64).

(...) *Totum fuit id si fabula mendax,
Nec fera, nec numen, nulla hic mendacia: verus
Hic puer et Deus est, quem tu lare protegis, exul.*
(*Iess. X, 31, 832–834*).

3. 5. *Izidin izvor*

*Gleba urbi vicina fuit, quam fonte rigari
Perpetuo (verum loquitur si fama superstes)
Isidis afflictæ fecit sitis, atque loquendi
Tota ferè nimio consumpta labore facultas. 915
Amisso, referunt, charo nam coniuge divam
Isida, cognatus quem post data vulnera Typhon
Inclusum angusta pelago demerserat arca,
Membra perempta sui tota tellure vagantem
Quaesivisse viri. Quam dum pius attulit error 920
Phoebopolim, consedit humo quæ moenibus urbis
Ulteriore situ, ditissima Mempheos arva
Accedente iacet celsaque sub arbore flevit.
Arbor erat palma: umbroso dea stipite flammis
Phoebeis protecta, sitim restinguere pura 925
Suspirabat aqua. Neptem miseratus Olympi
Rector, in hanc densos fudisset Iuppiter imbres,
Sed fatum Aegypti vetuit, cui imbribus arva
Nulla madent, Niloque satis fecunda tumente
Numquam implorato contemnit Oriona nimbo. 930
Omnipotens visa, quam lymphæ implere parabat,
Non magna scrobe, Pellæa tellure latentis
Venam aperit fontis gelidoque humore capaces
Isidis ad potum repleti mandat arenas.
Nec mora, secretus lympharum immania claustra 935
Permeat hydrophylax, liquidas qui fontibus undas
Distribuit; cui mox melioris originis una
Iussa salire altum non viso lymphæ meatu,
Sicca Paraetoniae tetigit vestigia divæ.
Crevit et in fontem: quem mox arentibus Isis 940*

Admovit labris, calor unde sitisque soluta est.
Isis opem surgentis aquae mirata, Tonanti
Grata fuit votis numenque precata rogavit,
Funderet ut liquidas fons ille perenniter undas.
Annuit Omnipotens: tunc qui scrobe totus in una 945
Fons fuit, intumuit subito sulcoque receptus
Funditur et longo fecundat iugera rivo.
Isidis hic fons est gratumque in gentibus illis
Tale habuit nomen palmaeque sub arbore manat.
 (Iess. X, 35, 912–949)

Metamorfoza o *Izidinom izvoru* (X, 35, 912–949) posljednja je metamorfoza epa *Iesseis* koja se bavi postankom stvari. Vičić opisuje kako je nastao Izidin izvor u Egiptu, no pritom ne koristi Ovidijev ep *Metamorphoses* kao glavnu vodilju, već priču temelji na egipatskoj i grčkoj mitologiji. Priču o Izidinom izvoru povezo je s boravkom Svete obitelji u Egiptu kada je izvor promijenio ime u *Isusov izvor*.

Prema legendi koja postoji među Koptima,²¹ Sveta je obitelj za vrijeme svog boravka u Egiptu – zbog čega Egipat smatraju drugom Svetom Zemljom – između ostaloga boravila i u gradu Tell-Basti (eg. *Bubastis, Per-Bast*; bibl. *Pi-Beseth*). Bubastis, grad faraonâ, bio je posvećen drevnoj egipatskoj božici-mački Bast i bio je središtem njezina kulta, no izgrađen je u čast njezinoj majci, božici Izidi. Ondje je, prema legendi i viđenju Teofila I. Aleksandrijskog, aleksandrijskog patrijarha, dijete Isus stvorilo vrelo iz kojega je potekla voda. Poveznica za taj događaj nalazi se u dvjema proročkim knjigama *Staroga zavjeta*. Prvo, kod proroka Ezekielâ gdje se spominje grad Bubastis (*Ez*, 30, 17–18): „*Mladi ratnici iz Heliopola i Pi-Beseta popadat će od mača, i sve će ostalo otići u ropstvo. U Tafnisu će dan pomrčati kad ondje slomim žezla Egipta, i kad se u njemu učini kraj njegovu ponosnom sjaju. Oblak će ga pokriti. Gradovi će njegovi otići u ropstvo.*“²² Drugo, koptska tradicija kao razlog urušavanja hrama u Bubastisu spominje dolazak Svete obitelji u Egipat, što povezuju s proroštvom proroka Izaije (*Iz*, 19, 1): „*Osuda nad Egiptom: Gle, Gospodin prolazi na brzu oblaku i dolazi u Egipat. Egipatski se idoli pred njim tresu, srce Egipćanima ojačava u grudima.*“

²¹ Kopti su kršćanski potomci starih Egipćana. Kao stanovnici Egipta nisu ni za arapske, ni za mamelučke, ni za osmanske vlasti prešli na islam, već su ostali kršćani monofiziti. Danas unutar koptskoga crkvenoga korpusa postoje dvije crkve: Koptska ortodokсна crkva i Koptska katolička crkva. Govore koptskim jezikom koji je potomak staroegipatskog jezika. („Kopti“, *HE*, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krležâ, 2020. Pristupljeno 28. 7. 2020. <<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33101>>).

²² Svi su biblijski stihovi preuzeti iz: *Biblija – Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta* (prev. Ivan Ev. Šarić, Zvonimir Kurečić, ur.), Hrvatsko biblijsko društvo, Verbum, Split, 2010.

Izida je bila staroegipatska kraljica bogova, božica majka, Ozirisova žena i sestra te Horova majka, a zaštitnica braka, liječništva, poljodjelstva i plovidbe.²³ Prikazivana je s kravljim rogovima i sunčevim diskom. Bila je istovjetna s grčkom božicom Demetrom (Herodot, 2007: 181) koja je u rimskoj mitologiji bila Cerera, a rjeđe Dijana. U Ovidijevom epu *Metamorphoses* božica Ija je s mjesečevim rogovima na čelu poistovjećena s Izidom (*Met.* IX, 688–699), zbog čega su je slijedili pratitelji Izide.²⁴ Također je Zeus Iju pretvorio u kravu. Kod Ovidija se u prvom pjevanju epa *Metamorphoses* (*Met.* I, 11) spominje: „(...) *nec nova crescendo reparabat cornua Phoebae*“ (...*Feba rastući još nije obnovila nove rogove*) pri čemu je Feba naziv za božicu mjeseca Dijanu, sestru boga Feba, odnosno Apolona. Iako je Vičić pjesmu o Izidinom izvoru oblikovao iz više priča, nije propustio izostaviti poneke zanimljivosti nastale iz ispreplitanja istih. Prvo ime koje spominje, izuzev Izide, jest *Typhon* (*Iess.* X, 35, 917). Za razliku od imena *Typhoeus*, rimske inačice koju je koristio u istoimenoj metamorfozi, ovdje se odlučuje za grčku varijantu toga imena zbog poveznice grčke mitologije s egipatskom. U grčkoj se mitologiji Tifon poistovjećivao s egipatskim Setom, bogom podzemlja, olujâ i pustinjâ, kako je već prethodno navedeno u analizi metamorfoze o Tifoeju. Set je imao ključnu ulogu u mitu o Izidi i Ozirisu jer je dvaput usmrtio Ozirisa. Prvo ga je zatvorio u sarkofag i bacio u rijeku, a kada ga je Izida našla i oživjela, Set ga je rastrgao na četrnaest dijelova koje je bacio diljem Egipta. Nakon što je pošla u potragu za dijelovima njegova tijela, Izida je na svakom području na kojemu je pronašla dio tijela utemeljila svetište. Cijela Vičićeva pjesma oblikovana je na temelju ove priče. Među nekoliko područja koja Vičić u pjesmi navodi, nalazi se *Phoebopolis* (*Iess.* X, 35, 921). Budući da je *Phoebus* poetično ime Apolona, boga sunca, moguće je da je Vičić ovaj izraz analogijom povezo s gradom *Heliopolisom*. Osim što grčka riječ *helios* (ἥλιος, -ου, ὁ) znači sunce, pa bi time takva analogija i bila logična, grad *Heliopol* se uz *Pi-Beset* spominje u gore navedenim biblijskim retcima proroka Ezekielâ, što može odati trag da su autoru poslužili kako za metamorfozu, tako i za najavu onoga što će uslijediti dolaskom Svete obitelji, o čemu piše na kraju pjesme. Nadalje, iako Egipat naziva *Aegyptus* (*Iess.* X, 35, 928), za pridjev *egipatski* ne koristi *Aegyptius*, već *Pellaeus* (*Iess.* X, 35, 932). S obzirom da je *Pella* grad u Makedoniji, Vičić pridjev *Pellaeus* ne koristi uz značenje *makedonski*, već *egipatski* jer time ukazuje da je Aleksandar Makedonski osvojio Egipat i

²³ „Izida“, *HE*, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krležâ, 2020. Pristupljeno 30. 7. 2020. <<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=28282>>.

²⁴ Izidini pratitelji bili su: Anubis s pasjom glavom, Bubastija s mačjom glavom, bik Apis, dječak Hor, Oziris i sveta egipatska zmija Termutis. (Preuzeto iz: Publije Ovidije NAZON, *Metamorfoze*, prev. Tomo Maretić, Matica hrvatska, Zagreb, 1907, 201).

utemeljio grad Aleksandriju.²⁵ Na temelju ovih primjera ponovno se može uočiti autorova sposobnost ne samo uspješnog povezivanja dviju priča koje su u suštini potpuno različite, već i sposobnost povezivanja različitih termina temeljem vlastite razrade istih, a sve uz dobro poznavanje latinskoga jezika.

Autor u ovu metamorfozu nije uključio kršćansku priču jer se motiv postanka (*Iess. X, 35, 939–941*), odnosno nastanka Izidinog izvora, odvija kroz isključivo grčku i egipatsku mitologiju. Ipak, da je Izidin izvor promijenio ime u Isusov izvor, autor navodi tek u zadnjih pet stihova pjesme (*Iess. X, 35, 966–970*), no ne otkriva na temelju koje je točno kršćanske priče napisao tih pet stihova i tako ih povezo s Izidom, osim da se priča temelji na Isusovu boravku u Egiptu. Ostalo ostaje čitatelju za razmišljanje i nagađanje.

*Unde sibi fuerat positum quod ab Iside nomen
Deposuit, sumpsitque novae sibi vocis honorem
Iside despecta et se fontem dicere Iesu
Constituit vetuitque suas accedere quemquam
Hoc sibi dixisset gratum nisi nomen, ad undas.*
(*Iess. X, 35, 966–970*)

Grad Bubastis danas je arheološko nalazište čija su se iskapanja vršila krajem 19. stoljeća. Ondje se, uz ostatke hrama božice Bast, nalazi i sačuvani izvor vode obložen kamenjem i ograđen žicom kako hodočasnici ne bi iz njega pili vodu, a smatra se da je nastao u 1. stoljeću.²⁶

3. 6. Cvijet Kristove muke

Metamorfoza o *Cvijetu Kristove muke* (XI, 27, 798–831; 28, 871–895), uz *Isusov izvor* te legende o riječkim lokalitetima u metamorfozama o *Golijaku i Periliji* i *Marijinoj kućici* (*Baukida i Filemon*), napisana je kako bi objasnila postanak stvari koje su postojale u autorovo doba. Radnja metamorfoze smještena je u zadnje sate Isusova života, točnije, odvija se za vrijeme Isusove molitve u Getsemanskom vrtu na Maslinskoj gori. Autor se u metamorfozi vodio recima Lukina evanđelja (*Lk 22, 39–46*) koji prikazuju Isusa kako moli u smrtnoj

²⁵ *Pella, -ae, f.* ili *Pellē, -es, f.*: Pela, grad u Makedoniji. Odatle *Pellaeus, 3*: makedonski, egipatski jer je Aleksandar osvojio Egipat i utemeljio grad Aleksandriju. (Preuzeto iz: „Pella“, Mirko DIVKOVIĆ, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Dunja d.o.o., Bjelovar, 2006, 764).

²⁶ „Tell Basta“, *Holy Family in Egypt* /dalje: *HFIE*/, mrežno izdanje, *Holy Family in Egypt*, 2020. Pristupljeno: 4. 8. 2020. <<https://holyfamilyegypt.com/2017/03/05/tell-basta/>>.

tjeskobi, nekoliko trenutaka prije no što je uhvaćen od svećeničkih glavara, nadstojnika hramske straže i starješina. Dva su retka ovoga evanđelja kojima je Vičić posebno posvetio pažnju (*Lk 22, 43–44*): „*Tada mu se ukaza anđeo s neba i okrijepi ga. Kad ga je napala smrtna tjeskoba, molio se još usrdnije. Njegov je znoj bio kao kaplje krvi što su tekle na zemlju.*“ Ti su retci srž metamorfoze (*Iess. XI, 27, 798–831*) u kojoj Vičić opisuje Isusa u molitvi, s kojega krv kaplje na tlo i pretvara se u cvijet. Autor prekida metamorfozu digresijom u kojoj opisuje cvijet i Isusov razgovor s anđelom (*Iess. XI, 28, 832–870*), a zatim metamorfozu nastavlja stihovima (*Iess. XI, 28, 871–895*) u kojima anđeo odnosi cvijet u Zapadnu Indiju (Ameriku) kako bi ga sačuvao od Židova.

Motiv preobrazbe krvi u cvijet Vičić povezuje s dvjema pričama Ovidijeva epa *Metamorphoses*. Prva priča jest ona o Hijacintu i Apolonu (*Met. X, 174–219*). Hijacint je bio Spartanac kraljevskoga roda, smatra se da je bio sin Ebala i unuk Amikla, osnivača grada Amikle u Lakedemonu, a Ovidije ga naziva *Taenarides* (*Tenarac*) prema predgorju Tenar u Lakedemonu. Bio je Apolonov miljenik, no njihov je odnos, kao i Hijacintov život, završio tragično. Tijekom igre bacanja diska, Apolon je nehotice usmrtio Hijacinta, nakon čega je njegovu krv pretvorio u cvijet *hijacint*. Druga se priča pri motivu preobrazbe nadovezuje na ovu, a riječ je o Ajantu (*Met. XIII, 384–398*). Ajant (također i: Ajaks) je u grčkoj mitologiji bio kralj Salamine i jedan od junaka Trojanskoga rata. U Homerovom epu *Ilijada* prikazan je kao najhrabriji junak nakon glavnoga lika epa – Ahileja. Sukobio se s Odisejem (kod Ovidija: Uliks) koji je u Trojanskom ratu proveo deset godina i bio zaslužan za izradu drvenoga konja kojime je Troja osvojena. Ajant i Odisej borili su se za Ahilejevo oružje no, prema Ovidiju, Ajant je u borbi izgubio te je počinio samoubojstvo, a od njegove je krvi izniknuo cvijet *hijacint*. Hijacintov se cvijet danas naziva *Hyacinthus orientalis* (*istočni zumbul*) i potječe iz Turske.

Cvijet o kojemu Vičić piše da je nastao iz krvi Kristove jest *flos passionis*, *passiflora incarnata* (*ljubičasta pasiflora, modra pasiflora, plavi Kristov cvijet, Isusova kruna, Isusova muka, Isusovo cvijeće, Kristova kruna*, itd.), odnosno američki cvijet koji je prenesen u Europu u 17. stoljeću. Tako je papa Pavao V. za početak svog pontifikata 1605. godine na poklon dobio *flos passionis* koji je bio posađen njemu u čast.²⁷ Vijest o novom cvijetu je, među katoličkim pučanstvom, imala jak odjek zbog simbolike njegove građe koja je podsjećala na Isusovu muku i raspeće, kao i zbog ljubičaste boje cvijeta koja je bila poistovjećena s ljubičastom pokorničkom bojom korizme. O simbolici građe cvijeta prvi je pisao talijanski dominikanac

²⁷ „Passionflower“, *HerbalGram* /dalje: *HG*/, mrežno izdanje, American Botanical Council/The Herbal Medicine Institute, 2020. Pristupljeno: 6. 8. 2020. <<http://cms.herbalgram.org/herbalgram/issue112/hg112-herbpro-passionflower.html?ts=1596651719&signature=e35734daa8bcdfa7452a939fd94e2f80>>.

Simone Parlasca 1609. godine, a zatim i fra Donato D'Eremita 1619. godine, koji je vide u sljedećem: vjenčić cvijeta (niti oko prašnika)²⁸ predstavlja Isusovu krunu od trnja, tučak koji se sastoji iz tri dijela predstavlja tri čavla kojima je Isus bio pribijen na križ, lišće oštih vrhova predstavlja koplje kojim je Isus proboden, a pet peludnica predstavljaju pet Kristovih rana.²⁹ Uz ovo, postojala su i brojna druga tumačenja izgleda cvijeta pa je tako vitica ove penjačice podsjećala na bičeve kojima je Krist bičevan, deset latica na deset apostola izuzev Petra koji je zatajio Isusa i Jude koji ga je izdao, a plava i bijela boja cvijeta simbolizirale su čistoću i nebo (Dorogi, 2010: 4).

Vičić metamorfozu donosi u sljedećim stihovima:

Talia sopitis ter vota precantia fudit
Discipulis multoque solum sudore rigavit:
Sudor erat sanguis, trepido qui corpore manans 800
Tingebat roseis tellurem et gramina guttis.
Divini vero fuerat vis tanta cruoris,
Ut iacto veluti terrae de semine natus
Flos novus et toti species mirabilis orbi
Barbara vicini praeferret symbola fati. 805
Subiecta primum sacer est tellure receptus
Ut cruor, immisso tellus pro sanguine florem
Reddidit, esse decens rata si pro sanguinis hausto
Divini pretio, donum non vile referret.
At quia purpurei caedis feralis imago 810
Causa fluoris erat, manans servavit eandem
Effigiem sanguis, quo vivae occulta latebant
Semina virtutis, similes, in floris ituras
Luxuriam, mortis formare potentia poenas.
Dicitur Oebalio sic olim sanguine flores 815
Terra dedisse novos et cum Telamonius heros
Ense suo moriens Ajax Sigeia tinxit
Litora, confestim viridi de cespite fusus
Flore pari cruor emicuit foliisque receptum

²⁸ „Isusova kruna“, *Cvijet.info* /dalje: *CI*/, mrežno izdanje, Cvijet.info, 2020. Pristupljeno: 6. 8. 2020. <http://www.cvijet.info/zacinsko_i_ljekovito_bilje/isusova_kruna___lat_passiflora/44.aspx>.

²⁹ „Passionflower“, *HG*, mrežno izdanje, American Botanical Council/The Herbal Medicine Institute, 2020. Pristupljeno: 6. 8. 2020. <<http://cms.herbalgram.org/herbalgram/issue112/hg112-herbpro-passionflower.html?ts=1596651719&signature=e35734daa8bcdfa7452a939fd94e2f80>>.

Et ducis et pueri servavit littera nomen. 820
Mansit honor flori; siquidem celebranda redibant
Annua, praelata Graiis Hyacinthia pompa
Et moriturus in hunc sua nomina transtulit Aiax
Atque suos gemitus Hyacintho inscripsit Apollo.
Causa dabat melior maiorque in sanguine virtus 825
Messiae sudantis erat, quae sanguine natis
Floribus imprimeret gemini simulacra doloris.
Primus erat proprius poenarum gurgite spumans
Immani torrens; alter maerore labantem
Et dulcem non uno animi mucrone petitam 830
Respexit matrem: stat flori impressus uterque.
(Iess. XI, 27, 798–831)

Dixerat haec Ales floresque e sanguine natos
Respiciens, qui praesentem cumulare timorem
Poenarum visi effigie; telluris ab imo
Evulsos omnes et adhuc radice cruentos
Colligit atque alio plantandos orbe reservat, 875
Sic fatus: “Grati flores et lilia summo
Digna virere polo, vestro ne sitis amara
Progenies spectata Patri, vos gentibus olim
Longinquis, nec non post tempora multa, suarum
Poenarum factura fidem, dabo crescere terris, 880
Queis Iudae vox nulla sonat: servabit in illis
Vos melior fortuna locis, quos forte parentis
Vestri odio, Solymae saevus discerperet ardor.”
Haec effatus abit superansque immanè remotam
Maiorem a Solyma zonam, pervenit ad Indos, 885
Dives ubi occiduis Phoebi laetatur arenis
Marsinga et sacrum Didymi Calamina cruorem
Hausit, ubi fixos voluit vernare minister
Aliger Hebraeos, horti miracula, flores.
Haec ita divino venit de sanguine nata 890
Floris in occiduos Indorum gratia fines.
Nomine flos caruit, donec telluris avarus
Scrutator pelagique audax sulcator ibidem

Divitias cumularet Iber iisdemque repertus,
Voce nova voluit flos Granadilla vocari. 895
 (Iess. XI, 28, 871–895)

Autor je metamorfozu o *Cvijetu Kristove muke* oblikovao prema sljedećim Ovidijevim stihovima:

(...) iamque fere medius Titan venientis et actae
noctis erat spatioque pari distabat utrimque, 175
corpora veste levant et suco pinguis olivi
splendescunt latique ineunt certamina disci.
quem prius aeras libratum Phoebus in auras
misit et oppositas disiecit pondere nubes;
reccidit in solidam longo post tempore terram 180
pondus et exhibuit iunctam cum viribus artem.
protinus inprudens actusque cupidine lusus
tollere Taenarides orbem properabat, at illum
dura repperusso subiecit verbere tellus
in vultus, Hyacinthe, tuos. expalluit aequae 185
quam puer ipse deus conlapsosque excipit artus,
et modo te refovet, modo tristia vulnera siccant,
nunc animam admotis fugientem sustinet herbis.
nil prosunt artes: erat inmedicabile vulnus.
ut, si quis violas rigidumve papaver in horto 190
liliaque infringat fulvis horrentia linguis,
marcida demittant subito caput illa vietum
nec se sustineant spectentque cacumine terram:
sic vultus moriens iacet et defecta vigore
ipsa sibi est oneri cervix umeroque recumbit. 195
"laberis, Oebalide, prima fraudate iuventa,"
Phoebus ait "videoque tuum, mea crimina, vulnus.
tu dolor es facinusque meum: mea dextera leto
inscribenda tuo est. ego sum tibi funeris auctor.
quae mea culpa tamen, nisi si luisse vocari 200
culpa potest, nisi culpa potest et amasse vocari?
atque utinam tecumque mori vitamque liceret
reddere! quod quoniam fatali lege tenemur,

semper eris mecum memorique haerebis in ore.
te lyra pulsa manu, te carmina nostra sonabunt, 205
flosque novus scripto gemitus imitabere nostros.
tempus et illud erit, quo se fortissimus heros
addat in hunc florem folioque legatur eodem."
talia dum vero memorantur Apollinis ore,
ecce cruor, qui fusus humo signaverat herbas, 210
desinit esse cruor, Tyrioque nitentior ostro
flos oritur formamque capit, quam lilia, si non
purpureus color his, argenteus esset in illis.
non satis hoc Phoebus est (is enim fuit auctor honoris):
ipse suos gemitus foliis inscribit, et AI AI 215
flos habet inscriptum, funestaque littera ducta est.
nec genuisse pudet Sparten Hyacinthon: honorque
durat in hoc aevi, celebrandaque more priorum
annua praelata redeunt Hyacinthia pompa.
 (Met. X, 174-219)

Hectora qui solus, qui ferrum ignesque Iovemque
sustinuit totiens, unam non sustinet iram, 385
invictumque virum vicit dolor: arripit ensem
et 'meus hic certe est! an et hunc sibi poscit Ulixes?
hoc' ait 'utendum est in me mihi, quique cruore
saepe Phrygum maduit, domini nunc caede madebit,
ne quisquam Aiace possit superare nisi Ajax.' 390
dixit et in pectus tum demum vulnera passum,
qua patuit ferrum, letalem condidit ensem.
nec valere manus infixum educere telum:
expulit ipse cruor, rubefactaque sanguine tellus
purpureum viridi genuit de caespite florem, 395
qui prius Oebalio fuerat de vulnere natus;
littera communis mediis pueroque viroque
inscripta est foliis, haec nominis, illa querellae.
 (Met. XIII, 384-398)

Iako Vičić nije u potpunosti preuzeo Ovidije stihove, već su mu oni služili kako bi ih povezao s kršćanskom pričom, nekoliko je stihova preuzeo djelomično ili je tek preuzeo pojedine riječi:

(...) *Ut iacto veluti terrae **de semine natus**
Flos novus et toti species mirabilis orbi
Barbara vicini praeferret symbola fati.*
(*Iess.* XI, 27, 804–805)

(...) *qui prius Oebalio fuerat **de vulnere natus** (...)
(*Met.* XIII, 396)
(...) **flosque novus** scripto gemitus imitabere nostros.
(*Met.* X, 206)*

* * *

*Subiecta primum sacer est tellure receptus
Ut **cruor**, immisso **tellus pro sanguine florem**
Reddidit (...)*
(*Iess.* XI, 27, 806–807)

(...) *expulit ipse **cruor**, rubefactaque **sanguine tellus**
purpureum viridi genuit de caespite **florem** (...)*
(*Met.* XIII, 394–395)

* * *

(...) *confestim **viridi de caespite** fusus
Flore pari **cruor** emicuit **foliisque** receptum
Et ducis et pueri servavit **littera nomen**.*
(*Iess.* XI, 27, 818–820)

(...) *rubefactaque sanguine tellus
purpureum **viridi** genuit **de caespite florem**,
qui prius Oebalio fuerat **de vulnere natus**;
littera communis mediis pueroque viroque
inscripta est **foliis**, haec **nominis**, illa **querellae**.
(*Met.* XIII, 394–398)*

* * *

*Mansit **honor** flori; siquidem **celebranda redibant**
Annua, praelata Graiis Hyacinthia pompa
Et moriturus in hunc sua nomina transtulit Aiax
Atque suos **gemitus** Hyacintho **inscriptis Apollo**.*
(*Iess.* XI, 27, 821–824)

*non satis hoc **Phoebo** est (is enim fuit auctor **honoris**):
ipse suos **gemitus foliis** **inscriptis**, et AI AI
flos habet **inscriptum**, funestaque **littera ducta** est.
nec genuisse pudet Sparten Hyacinthon: **honorque**
durat in hoc aevi, **celebrandaque** more priorum
annua praelata redeunt Hyacinthia pompa.
(*Met.* X, 214–219)*

Prema uspoređenim stihovima može se primijetiti da se Vičić nije striktno držao prvo jednoga pa drugoga Ovidijeva pjevanja, a time niti kronološkog redoslijeda stihova, već je kombinirao oba pjevanja za svoju metamorfozu. Također ova pjevanja epa *Metamorphoses* poslužila su Vičiću samo u prvoj metamorfozi, dok je nastavak metamorfoze nakon digresije napisan prema suvremenoj priči Vičićeva doba, o čemu će riječi biti kasnije. Vičić se u početnim stihovima metamorfoze (*Iess.* XI, 27, 800–801) referira isključivo na prethodno

navedene retke Lukina evanđelja: „*Sudor erat sanguis, trepido qui corpore manans tingeat roseis tellurem et gramina guttis.*“ (Znoj je bio krv koji je, tekući iz uznemirenoga tijela, ružičastim kapima natopio zemlju i biljke.), i time ističe najjači element ove metamorfoze – onaj kršćanski. Zatim nastavlja misao kojom nastaje preobrazba: „*Divini vero fuerat vis tanta cruoris, ut iacto veluti terrae de semine natus flos novus et toti species mirabilis orbi barbara vicini praeferret symbola fati.*“ (Zaista, tolika moć bijaše Božje krvi da je kao iz sjemena bačenoga na zemlju rođen novi cvijet i da je čudesna pojava čitavomu svijetu pokazala strane znakove slične sudbine.). Moguće je da Vičić već ovdje sintagmom *barbara symbola* daje naslutiti da postoji tuđi, strani, odnosno antički cvijet koji je izniknuo na način kao i Kristov cvijet, zbog čega dijele sličnu sudbinu. Tako i u Ovidijevim stihovima (*Met.* XIII, 396) piše: „...*qui prius Oebalio fuerat de vulnere natus...*“ (.../cvijet/ koji je nekoć bio rođen iz rane Ebalova /sina/...). Osim što kod Ovidija preobrazba nastaje iz rane (*vulnus*, *-eris*, *n.*: rana), a kod Vičića iz krvi (*cruor*, *-oris*, *m.*: krv), Vičić precizno radi razliku između *sanguis* (*sanguis*, *-inis*, *m.*: krv) i *cruor* koji se koristi kao izraz za krv koja se nalazi izvan tijela (takva razlika postoji i kod Ovidija), što se vidi u nastavku stihova: „*Subiecta primum sacer est tellure receptus ut cruor, immisso tellus pro sanguine florem reddidit...*“ (Čim je sveta krv primljena u izloženu zemlju, zemlja je u zamjenu za puštenu krv dala cvijet...). Ovdje nailazimo na sličnost sa sljedećim Ovidijevim stihovima (*Met.* XIII, 394–395): „...*expulit ipse cruor, rubefactaque sanguine tellus purpureum viridi genuit de caespite florem...*“ (...sama krv je izbacila i, crveneći se od krvi, zemlja je iz zelenoga bilja rodila grimizni cvijet...). Dok je kod Ovidija predikat u 3. l. jd. ind. perf. akt. od glagola *gigno* (*gigno*, 3., *genui*, *genitum*: roditi, rađati, stvoriti), čime govori da je nešto novo stvoreno, kod Vičića je predikat u istom licu, broju i vremenu, ali od glagola *reddo* (*reddo*, 3., *didi*, *ditum*: vratiti, povratiti, dati), čime naglašava postanak cvijeta koji je zapravo nastao preobrazbom. U ovim je stihovima kod obojice autora prisutna *personifikacija* koja je povezana uz subjekt *tellus*, iako je kod Ovidija ova pjesnička figura jače izražena zbog odabira glagola *gigno*. Vičić, kao i Ovidije, spominje grimiznu boju, no u drukčijem kontekstu. Dok je kod Ovidija u gornjim stihovima *purpureus flos*, Vičićevi stihovi glase: „*At quia purpurei caedis feralis imago causa fluoris erat, manans servavit eandem effigiem sanguis...*“ (No, jer je pogrebna pojava bila uzrok tečenja grimizne krvi, krv je tekući sačuvala istu presliku/isti odraz...), čime nije grimiznu boju izravno povezao s cvijetom kao Ovidije, već s krvlju iz koje je isti nastao.

Nadalje, Vičić počinje prepričavati mitološku priču (*Iess.* XI, 27, 815–818): „*Dicitur Oebalio sic olim sanguine flores terra dedisse novos et cum Telamonius heros ense suo moriens Ajax Sigeia tinxit litora...*“ (Govori se tako da je nekoć zemlja iz spartanske krvi dala novo

cvijeće i da je Telamonov junak Ajant od svojega mača umirući natopio trojanske obale...), a nakon toga započinje dio koji je Vičić djelomično preuzeo od Ovidija (*Iess.* XI, 27, 818–820): „...confestim viridi de cespite fusus flore pari cruor emicuit foliisque receptum et ducis et pueri servavit littera nomen.“ (...odmah je iz zelene trave raspršena krv zasjala na istom cvijetu i na lišću je slovo sačuvalo ime primljeno i od vođe i od dječaka.) pri čemu je ponovno koristio gore analizirani 395. stih Ovidijeva trinaestoga pjevanja, a zatim i stihove 396–398: „...qui prius Oebalio fuerat de vulnere natus; littera communis mediis pueroque viroque inscripta est foliis, haec nominis, illa querellae.“ (.../grimizni cvijet/ koji je nekoć bio rođen iz rane Ebalova /sina/; u središtu je lišća upisano zajedničko/isto slovo i dječaku i junaku, onomu (slovo) imena, ovomu (slovo) tužaljke.). Vičić ovdje koristi pridjev *par* (*par, paris*: jednak, ravan) kao sinonim za Ovidijev pridjev *communis* (*communis, -e*: zajednički, opći). U ovim stihovima Ovidije objašnjava, a Vičić to preuzima, kako je Apolon u lišće cvijeta hijacinta otisnuo slova „AI“ kojima je započinjalo ime junaka Ajanta, ali su tim slovima započinjale i tužaljke za dječakom koji je prerano poginuo. Ovidije o tim slovima prethodno piše i u stihovima 215–216 desetoga pjevanja. S Ovidijevim stihovima (*Met.* X, 218–219) najviše se podudaraju Vičićeva dva stiha (*Iess.* XI, 27, 821–822). U tom dijelu Ovidije navodi: „honorque durat in hoc aevi...“ (*I slava traje do sadašnjega vijeka...*), a Vičić: „Mansit honor flori...“ (*Slava je ostala cvijetu...*), i oba autora naglašavaju kako je cvijet ostao poznat do njihova vremena – antički cvijet do Ovidijeva, odnosno cvijet Kristove muke do Vičićeva vremena. Ovidije nastavlja: „...celebrandaque more priorum annua praelata redeunt Hyacinthia pompa.“ (...i vraćaju Hijacintije koje se po običaju predaka trebaju slaviti svake godine uz veliku svečanost.), a i Vičić na sličan način: „siquidem celebranda redibant annua, praelata Graiis Hyacinthia pompa...“ (...dakako, vratili su Hijacintije koje su uz veliku svečanost prikazivane Grcima i koje treba slaviti svake godine...) te obojica spominju svetkovinu Hijacintije koja se u Lakedemonu slavila svake godine u čast Hijacinta. Vičić je zadržao predikat u 3. l. mn. od glagola *redeo* (*redeo, 4., ii, itum*: natrag ići, doći, vratiti se, dolaziti), no promijenio je glagolsko vrijeme iz Ovidijeva indikativa prezenta aktivnog u indikativ imperfekta aktivnog. Zatim misao nastavlja (*Iess.* XI, 823–824): „...et moriturus in hunc sua nomina transtulit Ajax atque suos gemitus Hyacintho inscripsit Apollo.“ (...i na njega je Ajant koji će umrijeti prenio slova svojega imena, a uz to je Apolon Hijacintu upisao svoje uzdahe/svoju bol.), pri čemu ponovno aludira na slova „AI“, a preoblikovao ju je prema Ovidijevu predlošku (*Met.* X, 214–215): „non satis hoc Phoebus est (is enim fuit auctor honoris): ipse suos gemitus foliis inscribit et AI AI flos habet inscriptum...“ (*Ovo nije dovoljno Febu (jer je on bio utemeljitelj slave): sam svoje uzdahe/svoju bol upisuje u lišću i cvijet ima upisano „AI, AI“ ...*). Vičić je iz ovih stihova preuzeo sintagmu *sui gemitus*, a predikatu od

glagola *inscribo* (*inscribo, 3., scripsi, scriptum*: upisati, pisati, pripisati, označiti, obilježiti) u 3. l. sg. mijenja glagolsko vrijeme iz indikativa prezenta aktivnog u indikativ perfekta aktivnog. Nadimak *Phoebus* koji se nalazi kod Ovidija, Vičić mijenja u njegovo izvorno ime *Apollo*.

Nakon prvoga dijela metamorfoze Vičić nastavlja opisivati cvijet te se ponovno vraća na kršćansku tematiku i donosi dijalog Isusa i anđela. Anđeo nosi cvijet u Zapadnu Indiju kako bi ga spasio od Židova i tako se metamorfoza nastavlja uz priču koja je za Vičića, kako je već navedeno, bila relativno suvremena. Zapadnom Indijom nazivala se Amerika u koju se 1492. godine s broda iskrcao Kristofor Kolumbo,³⁰ a *flos passionis* koji je ondje pronašao nazvao je *granadilla* (*slatka granadilja, grenadija, grenadela*), kako u zadnjim stihovima metamorfoze piše Vičić. Tako Vičić u ovom nastavku metamorfoze ne samo da govori o novim pojavama i lokalitetima – cvijetu i Americi koja je bila otkrivena – već i o promjeni imena novoga bića. To se vidi u posljednjim četirima stihovima metamorfoze:

*Nomine flos caruit, donec telluris avarus
Scrutator pelagique audax sulcator ibidem
Divitias cumularet Iber iisdemque repertus,
Voce nova voluit flos Granadilla vocari.*

(*Iess. XI, 28, 892–895*)

3. 7. Nioba

Metamorfoza o *Niobi* (XI, 32, 1031–1041) posljednja je metamorfoza koja je *comparatum* za Isusov i/ili Marijin život te se ne bavi postankom stvari. Za razliku od prethodnih dviju metamorfoza koje služe kao *comparatum*, metamorfoze o *Baukidi* i *Filemonu* te one o *Tifoeju*, i u kojima Vičić parafrazira Ovidijeve stihove, u ovoj metamorfozi autor koristi Ovidijevu metamorfozu o *Niobi* (*Met. VI, 146–312*), no tako da na nju tek aludira. Ovidijeva *Nioba* poslužila je Vičiću kako bi je povezao s bolima Djevice Marije u trenucima kada je Isus preminuo na križu te trenucima koji su uslijedili poslije Njegove smrti, zbog čega je nazvana *Mater dolorosa* (*tužna Majka*).

Nioba je u grčkoj mitologiji bila kći Dione i Tantala, kralja Lidije i Frigije, te Pelopova sestra. Udala se za Amfiona, kralja Tebe, koji je kao pjevač i svirač lire svojom glazbom pomicao tebanske zidine. S njime je imala sedmoricu sinova i sedam kćeri, čime se ponosila i hvalila, ali to ju je na koncu koštalo kako njene i Amfionove sudbine, tako i sudbine njihove

³⁰ „Zapadna Indija“, *HE*, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 20. 8. 2020. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=66854>>.

djece. Budući da se Nioba podrugivala Latoni (Leti) što je rodila samo dvoje djece, blizance Apolona i Dijanu, Latona joj se odlučila osvetiti tako što je poslala Apolona i Dijanu da strijelama usmrte svu njezinu djecu. Prvo je Apolon pogubio sve Niobine sinove, a čuvši to, Amfion je strijelom pogubio sam sebe. Nioba je s kćerima oplakivala mrtva tijela svojih sinova, a zatim je Dijana usmrtila svih sedam kćeri. Nioba se od tuge skamenila i pretvorila u mramornu stijenu iz koje su bez prestanka tekle suze te je prebačena na lidijsko brdo Sipil.

U Katoličkoj Crkvi poznato je sedam Marijinih žalosti/boli: *Šimunovo proroštvo* o maču boli koji će probosti Marijinu dušu, *bijeg u Egipat*, *traženje Isusa u hramu*, *Marijin susret s Isusom na križnome putu*, *Marija pod križem*, *polaganje mrtvoga Isusova tijela u krilo njegove majke* i *Isusov pogreb* te *Marijine suze i samoća*. Iako je Nioba karakterom bila antipod Djevice Marije, Vičić je ipak uspio iskoristiti mitološku priču o njezinom gubitku djece kao pandan za Marijin gubitak sina Isusa, a pritom se nadovezujući posebno na posljednje tri Marijine žalosti.

Vičić metamorfozu iznosi u sljedećim stihovima:

(...) *Licet ipsa dolorum*
Patria sit tellus qua vivimus, omnibus illa
Est tamen aerumnis impar producere matris
Tristius exemplum, non insuperabile luctu
Virgineo: nec te excipio Sipyleia mendax 1035
Facta parens Niobe natorum funere marmor.
Vera tamen fuerit Niobe, sed marmore verti
Non amor hanc sobolis, sed mentis caeca subegit
Ambitio insanusque tumor, Latoia postquam
Sacra sibi fieri poscens agnovit amara, 1040
Auxilio prolis sese Titanide victam.

(Iess. XI, 32, 1031–1041)

Vičić je iskoristio 166 Ovidijevih stihova priče o Niobi, među kojima se podudara tek petnaestak riječi s njegovom metamorfozom, no aluzija na Niobu najviše se vidi u sljedećim stihovima epa *Metamorphoses*:

Ecce venit comitum Niobe celeberrima turba 165
vestibus intexto Phrygiis spectabilis auro
et, quantum ira sinit, formosa; movensque decoro
cum capite inmissos umerum per utrumque capillos
constitit, utque oculos circumtulit alta superbos,

*'quis furor auditos' inquit 'praeponere visis
caelestes? aut cur colitur Latona per aras,
numen adhuc sine ture meum est? (...)*

(Met. VI, 165–172)

*in quamcumque domus adverti lumina partem,
immensae spectantur opes; accedit eodem
digna dea facies; huc natas adice septem
et totidem iuvenes et mox generosque nurusque!*

*quaerite nunc, habeat quam nostra superbia causam,
nescio quoque audete satam Titanida Coeo*

*Latonam praeferre mihi, cui maxima quondam
exiguam sedem pariturae terra negavit!*

*nec caelo nec humo nec aquis dea vestra recepta est:
exsul erat mundi, donec miserata vagantem*

"hospita tu terris erras, ego" dixit "in undis"

*instabilemque locum Delos dedit. illa duorum
facta parens: uteri pars haec est septima nostri.*

*sum felix (quis enim neget hoc?) felixque manebo
(hoc quoque quis dubitet?): tutam me copia fecit.*

(Met. VI, 180–194)

*corporibus gelidis incumbit et ordine nullo
oscula dispensat natos suprema per omnes;
a quibus ad caelum liventia bracchia tollens*

*'pascere, crudelis, nostro, Latona, dolore,
pascere' ait 'sattiaque meo tua pectora luctu!*

(Met. VI, 277–281)

de multis minimam posco' clamavit 'et unam.'

*dumque rogat, pro qua rogat, occidit: orba resedit
exanimis inter natos natasque virumque*

*deriguitque malis; nullos movet aura capillos,
in vultu color est sine sanguine, lumina maestis*

stant inmota genis, nihil est in imagine vivum.

*ipsa quoque interius cum duro lingua palato
congelat, et venae desistunt posse moveri;*

nec flecti cervix nec bracchia reddere motus

*nec pes ire potest; intra quoque viscera saxum est.
flet tamen et validi circumdata turbine venti
in patriam rapta est: ibi fixa cacumine montis
liquitur, et lacrimas etiam nunc marmora manant.*

310

(*Met.* VI, 300–312)

Vičić započinje stihove metamorfoze o Djevici Mariji: „*Licet ipsa dolorum patria sit tellus qua vivimus omnibus illa est tamen aerumnis impar producere matris tristius exemplum non insuperabile luctu Virgineo...*“ (*Premda je zemlja u kojoj živimo sama domovina boli, ipak niti jedan savladivi primjer tužnije majke ne može se mjeriti s djevičanskom bolju...*). Time Vičić ističe da je Djevica Marija izvrsni primjer tužne majke koja pati i da niti jedna druga tuga nema bol sličnu njezinoj. Ostali Vičićevi stihovi metamorfoze odnose se na Latonu i Niobu, a među njima nalazi se jedino što je Vičić u cijeloj svojoj metamorfozi preuzeo od Ovidija. To je početak Ovidijeva stiha (*Met.* VI, 191–192) koji se odnosi na Latonu: „...*duorum facta parens...*“ (...*učinjena je roditeljicom dvoje/porodila je dvoje...*) i Vičić ga je izmijenio (*Iess.* XI, 32, 1036) i govori o Niobi: „...*facta parens...natorum...*“ (*učinjena je roditeljicom rođenih/porodila je rođene/potomke*). Vičić se u ovome dijelu metamorfoze izravno obraća Niobi i piše u 1. l. jd., što čini razliku u odnosu na ostale metamorfoze ovoga epa. Tako započinje obraćanje: „...*nec te excipio Sipyleia mendax facta parens Niobe natorum funere marmor.*“ (...*također ne izuzimam (od toga) tebe, lažljiva sipilska roditeljice Niobo, učinjena stijenom nakon smrti djece.*). Ističući Niobine karakterne osobine koje se nalaze kod Ovidija, Vičić objašnjava zbog čega je došlo do preobrazbe: „*Vera tamen fuerit Niobe, sed marmore verti non amor hanc sobolis, sed mentis caeca subegit ambitio insanusque tumor...*“ (*Nioba je, doduše, bila iskrena, ali pretvorenu u mramor, nju nije vodila ljubav prema naraštaju, već zaslijepljena taština i nerazborita oholost...*), a tim stihovima Vičić ujedno čini najvažniju razliku između Djevice Marije i Niobe. Na kraju metamorfoze spominje i Latonu: „...*Latoia postquam sacra sibi fieri poscens agnovit amara, auxilio prolis sese Titanide victam.*“ (...*nakon što je tražeći za sebe Latonine svetinje spoznala da su one za nju gorke, /častohleplje i hvalisanje doveli su je do toga/ da nju (Niobu) pomoću /svog/ potomstva pobijedi Titanka.*). Vičić ovdje ne samo da Latonu naziva njezinim imenom, već za nju koristi i pridjev *Titanis* (*Titanis, -idis, f.*: kći ili ženski potomak jednoga Titana), baš kao i Ovidije, čime aludira da je bila kći Titana Keja.

Iako Nioba nije idealan mitološki lik koji kao preslika služi za kršćanski element Vičićeve metamorfoze, prvenstveno zbog njezinog karaktera koji je doveo do gubitka djece, autor ju je ipak u svoj toj različitosti odabrao kako bi istaknuo onaj osnovni osjećaj koji prožima

obje metamorfoze – *dolor*. Pred tom boli uzmiče sve ono što čini Niobu, čime počinje Ovidijeva metamorfoza, i time je ostavlja kao najbolji Ovidijev mitološki lik kojega se može povezati s Djevicom Marijom. Mitološko brdo Sipil danas je poznato kao planina Spil koja se nalazi u blizini grada Izmir u Turskoj. Na njemu se nalazi *stijena koja plače* (tur. *Ağlayan Kaya*) o kojoj još uvijek postoje priče da je ono upravo mitološka Nioba pretvorena u kamen koja još uvijek oplakuje svoju djecu.

4. Zaključak

Ep *Iesseis* najduži je ep hrvatskoga latinizma. Unatoč neznatnim podacima koji danas postoje o životu Kajetana Vičića, iz dužine ovoga epa, njegova sadržaja i stila, nije teško zamijetiti da je autor bio obrazovan te da se izvrsno služio kako latinskim tekstovima antičkih autora, tako i kršćanskim izvorima uz ponešto legendi. Posebno je hvalevrijedna autorova sposobnost povezivanja mitologije i kršćanstva. Autor ne samo da odabire likove i priče koje koristi za vlastite stihove, već svima njima pronalazi zajedničke dodirne točke, koliko god se one međusobno činile nespojivima. Koliko je Publije Ovidije Nazon imao utjecaj na Vičića kao latinističkoga autora, vidljivo je kako u odabiru metamorfoza, tako i u Vičićevu stilu pisanja. Iako je ep *Iesseis* prvenstveno ep kršćanske tematike čiji je središnji lik Blažena Djevica Marija, po Vičićevu odabiru Ovidijevih priča vidljivo je koliko su pažljivo izabrane kako bi stvorile kvalitetnu antičku podlogu za suvremene kršćanske teme autorova vremena.

Od ukupno sedam metamorfoza, koliko ih ep *Iesseis* broji, jedina je originalno Vičićeva metamorfoza ona o *Golijaku i Periliji*. Metamorfoza o *Izidinom izvoru* ne može se izravno povezati s Ovidijem, ali je nastala spajanjem egipatske i grčke mitologije. Ostalih se pet metamorfoza oslanja na Ovidijev ep *Metamorphoses*, iako neke od njih sadržajem nešto manje. Tako je metamorfoza o *Cvijetu Kristove muke*, unatoč tome što se podudara s dijelovima dvaju Ovidijevih pjevanja, napisana kao produkt legende autorova vremena. Navedene tri metamorfoze zajedno s metamorfozom o *Kalisti* prikazuju postanak stvari, dok metamorfoze o *Baukidi i Filemonu*, *Tifoeju* i *Niobi* služe za usporedbu s Isusovim i/ili Marijinim životom. Također se Vičić u ovim trima metamorfozama služi Ovidijevim pričama, pri čemu metamorfozama o *Baukidi i Filemonu* i *Tifoeju* autor parafrazira Ovidijeve metamorfoze, a metamorfoza o *Niobi* samo je aluzija na Ovidija.

Vičić je, u metamorfozama koje su više ili manje preuzete od Ovidija, uglavnom koristio iste figure misli i riječi kao i Ovidije, no ponegdje je promjenom sadržaja originalnih stihova dodao nove pjesničke figure. Od pjesničkih se figura u Vičićevim stihovima najčešće nalaze:

personifikacija, antiteza, metonimija, litota, sinegdoha, antonomazija i apostrofa. Neovisno o tome u kolikoj je mjeri koju metamorfozu preuzeo (ili je nije preuzeo), u svakoj od njih ostavio je vlastiti trag koji je čini drukčijom od antičkog predloška. Tako u metamorfozi o *Golijaku i Periliji* piše o svojoj rodnoj Rijeci i stvarajući motiv pretvorbe daje joj antičku pozadinu, no stvara i originalan lik za naše prostore – kvarnersku vješticu koja je za pretvorbu i zaslužna. Vičić ne propušta još jedanput spomenuti Rijeku i to u metamorfozi o *Baukidi i Filemonu*, gdje je Trsat privremeno mjesto na koje je iz Nazareta Marijina kućica prenesena i ondje bila tri godine dok konačno nije ponovno prenesena u Loreto, svoje stalno boravište. Vičić u metamorfozi o *Kalisti*, iako je sadržajno i stilski većinu stihova oblikovao prema Ovidijevima, iskazuje svoj interes za nebo i zvijezde; opisuje zvijezde Medvjeda te općenito položaj zvijezda na nebu, čega kod Ovidija nema, i na taj način proširuje svoju metamorfozu. Metamorfoza o *Tifoeju* napisana je kako bi se mitološka priča mogla usporediti s bijegom Svete obitelji u Egipat. Ovdje autor naglašava kako je jedino Isus pravi Bog za razliku od grčkih i rimskih bogova, no s druge strane u odabiru atributa za božicu Junonu, *Divum regina*, daje naslutiti da ju je povezao s Djevicom Marijom koja je poznata i kao *Regina Caeli*. Metamorfoza o *Izidinom izvoru* pravi je izuzetak među metamorfozama ovoga epa. Prvo, teško je pronaći izvor informacija kojima se Vičić služio za priču o *Isusovom izvoru*. Najveća je vjerojatnost da je ova metamorfoza napisana prema apokrifnim evanđeljima i to onima koji su se bavili Isusovim djetinjstvom i boravkom Svete obitelji u Egiptu ili je čak produkt kršćanske legende ili više njih, ali o tome ni traga u stihovima. Drugo, autor je ovdje koristio splet dviju mitologija, no ni u jednoj od njih ne nalazi se priča o izvoru, i to Izidinom. Jedino što je sigurno jest lokalitet, Tell-Basta, koji je kao egipatski *Bubastis* bio izgrađen u čast Izidi i njegov se naziv spominje u Bibliji. Time je ovo već druga metamorfoza koja se bavi boravkom Svete obitelji u Egiptu. Metamorfoza o *Cvijetu Kristove muke* sadrži najviše kršćanskih elemenata i sastoji se od dvaju dijelova. Prvi dio referira se na Lukino evanđelje, zbog čega i jest prisutnost kršćanske teme jaka, a pritom Vičić koristi i dvije Ovidijeve metamorfoze; onu o Hijacintu te o Ajantu. Drugi dio, kao nastavak prvoga, vezuje se uz autoru suvremenu legendu o cvijetu koji je otkriven u Americi, ali ga je onamo iz Getsemanskoga vrta zapravo prenio anđeo. Metamorfozom o *Niobi* ističe se sličnost Niobe i Djevice Marije zbog jedine zajedničke točke – gubitka djeteta, odnosno djece, no autor svakako ističe važnost Djevičine boli koja se ne može usporediti ni s jednom drugom.

Kajetan Vičić je u metamorfoze prenio svoje znanje teologije, čije tumačenje nije iskrivio unatoč dodiru antike, već ga je potkrijepio biblijskim tekstovima i kršćanskim predajama. Autor je takvim spojem kršćanskoga i antičkoga stvorio književnu i sadržajnu

sinergiju. Time također nije umanjena ni forma antičkoga epa jer Vičić ostaje dosljedan kako antičkome izričaju pišući stihove u heksametru i zadržavajući ostale formalne karakteristike epa, tako i građi epa koristeći priče o velikim djelima božanstava i ljudi koji posjeduju transcendentnu snagu. Na taj je način Vičić pažljivo i precizno iz oba svijeta, i kršćanskog i antičkog, izvukao ono najbolje što je mogao ponuditi čitatelju. Tim više je velika šteta što ne postoji više podataka o autorovu životu, kao niti podaci o informacijama kojima se Vičić služio, a koje bi mogle poslužiti za bolje razumijevanje pozadine metamorfoze o *Izidinom/Isusovom izvoru* ili *Cvijetu Kristove muke*. Bilo bi zanimljivo znati više o Vičiću kao osobi, ali zanimljiva je i ta mistika koja je za njime ostala i nastavila živjeti u njegovim stihovima.

Popis literature

1. Bagić, Krešimir, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012.
2. *Biblija – Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta* (prev. Ivan Ev. Šarić, Zvonimir Kurečić, ur.), Hrvatsko biblijsko društvo, Verbum, Split, 2010.
3. Biti, Vladimir, *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000.
4. Divković, Mirko, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Dunja d.o.o., Bjelovar, 2006.
5. Dorogi, Tea, *Raznolikost, ekologija i medicinska značajnost roda passiflora – seminarski rad*, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Zagreb, 2010.
6. Gortan, Veljko, Gorski, Oton i Pauš, Pavao, *Latinska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 1979.
7. Herodot, *Povijest*, (prev. Dubravko Škiljan), Matica hrvatska, Zagreb, 2007.
8. *Hrvatski jezični portal*, dostupno na <http://hjp.znanje.hr/>
9. „Isusova kruna“, *Cvijet.info*, dostupno na http://www.cvijet.info/zacinsko_i_ljekovito_bilje/isusova_kruna_lat_passiflora/44.aspx (pristupljeno 6. 8. 2020.)
10. „Izida“, *Hrvatska enciklopedija*, dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=28282> (pristupljeno 30. 7. 2020.)
11. „Kopti“, *Hrvatska enciklopedija*, dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33101> (pristupljeno 28. 7. 2020.)
12. Lewis, Charlton T. & Short, Charles, *A Latin Dictionary*, dostupno na <http://perseus.uchicago.edu/Reference/lewisandshort.html>
13. „Marija Kraljica“, *The Holy See*, dostupno na http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/hr/audiences/2012/documents/hf_ben-xvi_aud_20120822.html (pristupljeno 1. 8. 2020.)
14. Naso, Publius Ovidius, *Metamorphoses*, The Latin Library, dostupno na <https://www.thelatinlibrary.com/ovid.html> (pristupljeno 25. 2. 2020.)
15. Nazon, Publije Ovidije, *Metamorfoze*, (prev. Tomo Maretić), Matica hrvatska, Zagreb, 1907.
16. Novaković, Darko, „Hrvatski latinizam u XVII. stoljeću“, u: *Hrvatska i Europa – Barok i prosvjetiteljstvo sv. 3.* (ur. Golub, I.), Školska knjiga, Zagreb, 2003, 551–562.

17. „O Blaženoj Djevici Mariji“, *Bogoslovi Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja*, dostupno na <https://franjevci-st.com/o-blazenoj-djevici-mariji/5337> (pristupljeno 1. 8. 2020)
18. „Passionflower“, *HerbalGram*, dostupno na <http://cms.herbalgram.org/herbalgram/issue112/hg112-herbpro-passionflower.html?ts=1596651719&signature=e35734daa8bcdfa7452a939fd94e2f80> (pristupljeno 6. 8. 2020.)
19. Solar, Milivoj, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2001.
20. Stepanić, Gorana, „Jišajida Kajetana Vičića – Najdulji ep hrvatskoga latinizma“, u: *Hrvatska književna baština – knjiga 1.* (ur. Fališevac, D., Lisac, J., Novaković, D.), Ex libris, Zagreb, 2002, 531–574.
21. Stepanić, Gorana, *Hrvatsko pjesništvo na latinskom u sedamnaestom stoljeću: stilske tendencije i žanrovski inventar – doktorska disertacija*, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2005.
22. Šoštarić, Petra, *De vita et gestis Christi Jakova Bunića, Latina et Graeca, Vol. 2 No. 22*, Zagreb, 2012, 49–56.
23. „Teatinci“, *Hrvatska enciklopedija*, dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60608> (pristupljeno 7. 5. 2020.)
24. „Tell Basta“, *Holy Family in Egypt*, dostupno na <https://holyfamilyegypt.com/2017/03/05/tell-basta/> (pristupljeno 4. 8. 2020.)
25. Vichich, Caietanus, *Jesseidos libri XII*, CroALa: Croatiae Auctores Latini, dostupno na <http://www.ffzg.unizg.hr/klafil/croala/cgi-bin/navigate.pl?croala.341> (pristupljeno 15. 5. 2020.)
26. „Zapadna Indija“, *Hrvatska enciklopedija*, dostupno na <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=66854> (pristupljeno 20. 8. 2020.)